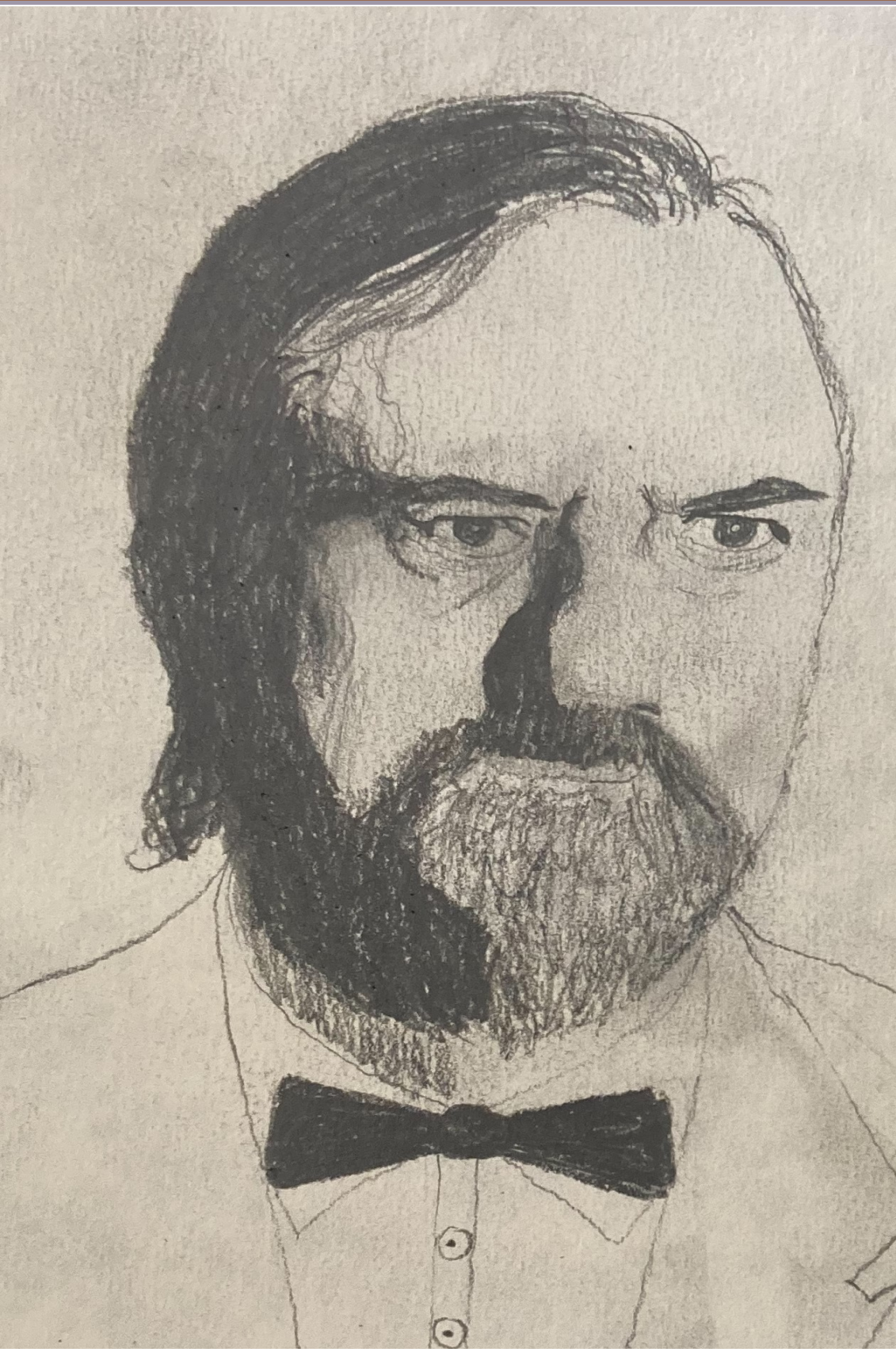

Lingvazin

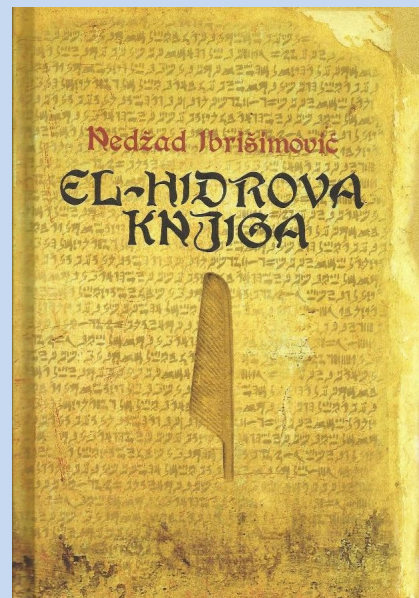
Magazin za jezik i književnost Broj IX/2 Decembar 2021. ISSN 2303-4831

• Intervju
Anna Wierzbicka

• S povodom:
10 godina
od smrti velikog
književnika
Nedžada
Ibrišimovića

Sadržaj

Lingvazin – Magazin za jezik i književnost

Izdavač

Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli

Adresa izdavača

Dr. Tihomila Markovića 1
75000 Tuzla
Bosna i Hercegovina

Glavni i odgovorni urednik
Halid Bulić

Konsultanti

Refik Bulić (lingvistika)
Azra Verlašević (književnost)
Najil Kurtić (mediji)

Redakcija

Nejla Kalajdžisalihović
Azra Hodžić-Čavkić
Naida Osmanbegović
Amina Bulić
Anida Malkić

Dizajn i prijelom

Halid Bulić

Ilustracija na naslovnici
Srđan Čalija

Lektura

Autori

Lingvazin izlazi tri puta godišnje i besplatan je.

Objavljuje se na web stranici:
www.izbjik.ba.

 Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli

ISSN 2303-4831

Lingvazin je indeksiran u bazi podataka EBSCO.

Mišljenja i stavovi koje zastupaju autori nisu nužno i stavovi Redakcije.

03 Uvodnik

04 S povodom

04 Edina Kečo

Inkoativne i finitivne rečenice u romanu *El-Hidrova knjiga*
Nedžada Ibrišimovića

10 Intervju

10 Anna Wierzbicka

Koncepti emocija znatno se razlikuju u različitim jezicima

16 Radovi

16 Elisa Bonaccorso i dr.

Uska grla u sistemu otvorenog pristupa (Open-Access System):
Glasovi iz cijelog svijeta

25 Fatima Veispahić

O simboliци ptica u srednjovjekovnim rukopisima

29 Jasminka Ibrišimović

Upotreba skraćenica u zatvorenoj Fb grupi

31 Lingvazin predstavlja

31 Gabriela Bionda

Slobodnim stilom – stilistički podcast

33 Azra Ahmetspahić-Peljto

Casey Blanton: *Travel Writing. The Self and the World* (prikaz)

Dobrodošlica

Već je devet godina kako magazin za jezik i književnost *Lingvazin* širi znanje i prenosi informacije o jeziku i književnosti širokoj publici, trudeći se da se i oni kojima jezik i književnost nisu profesija zainteresiraju za lingvističke i književne teme. Zadovoljstvo mi je predstaviti trinaesti broj *Lingvazina* i preporučiti ga za čitanje.

Ovaj broj posvećen je književniku Nedžad Ibrišimoviću (1940–2011). Tema prvog rada su inkoativne i finitivne rečenice u Ibrišimovićevu romanu *El-Hidrova knjiga*.

Poslije tog rada dolazi intervju. Ovaj put za *Lingvazin* govori Anna Wierzbicka, jedna od najuglednijih lingvistica savremenog svijeta. U naslovu intervjua istaknuta je tvrdnja da se *koncepti emocija znatno razlikuju u različitim jezicima*, ali je u tekstu još mnogo zanimljivih informacija o značenju riječi, prevođenju, pogrešnom prevođenju, univerzalnim semantičkim primama te pogrešnim uvjerenjima u vezi s univerzalnošću značenja.

Tekst "Uska grla u sistemu otvorenog pristupa (Open-Access System): Glasovi iz cijelog svijeta" sadrži sintezu stavova trideset dvoje naučnika koji potječu iz različ-

tih krajeva svijeta o tzv. *zlatnom otvorenom pristupu* naučnim tekstovima, njegovim dobrim i slabim stranama te nejednakosti u mogućnostima autora iz različitih dijelova svijeta da objave svoja istraživanja u vrhunskim časopisima.

Slijede radovi o simbolici ptica u srednjovjekovnim bosanskim rukopisima te o upotrebi skraćenica u zatvorenoj Fb grupi, koji zorno ilustriraju otvorenost *Lingvazina* najraznovrsnijim jezičkim i književnim temama.

U rubrici *Lingvazin predstavlja* možete čitati o izvrsnom stilističkom podcastu *Slobodnim stilom*, koji zaslužuje pohvale i preporuke. U posljednjem tekstu prikazana je knjiga o putopisima *Travel Writing. The Self and the World*.

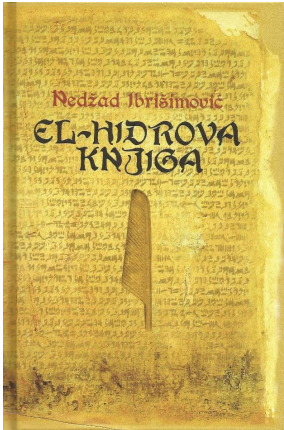
Želimo da vam čitanje *Lingvazina* bude ugodno i korisno i da svi oni do kojih dopre i koji ga budu čitali shvate njegovu pojavu i kao poziv za saradnju.

Halid Bulić

Inkoativne i finitivne rečenice u romanu *El-Hidrova knjiga* Nedžada Ibrišimovića

Uvod

Početne rečenice nazivaju se inkoativnim, a završne finitivnim rečenicama.¹ Tekstualna lingvistika, odnosno lingvistika teksta bavi se tekstom u cjelini, ali posebnu pažnju posvećuje jakim pozicijama teksta². U jake pozicije teksta spadaju i navedene rečenice. Te su rečenice vrlo zanimljive za lingvostilističku analizu i često su drugačije stilizirane, posebno kad je upitanju književnoumjetnički tekst u kojem je prisutna sloboda ustrojstva rečenice, odnosno njenih članova. Inkoativna i finitivna rečenica predstavljaju okvir teksta. U ovom radu nastojat će se analizirati i objasniti inkoativne i finitivne rečenice iz deset poglavlja romana *El-Hidrova knjiga*³, koji predstavlja nastavak Ibrišimovi-

¹ Karakteristike inkoativnih rečenica, prema Siliću (1984: 133), jesu: autosemantičnost (strukturna i smisaona potpunost), lekseme s *inkoativnom semantikom* (koji imaju *otvaračku* ulogu: *sljedeći, naredni, ovakav, ovaj* itd.), pojačano pragmatički usmjerene adverbijalne oznake za mjesto i vrijeme, lekseme mjesta i vremena, nosilac je teme u velikom broju slučajeva. Zrinjka Glovacki-Bernardi u knjizi *O tekstu* (1990: 44–48) navodi sljedeće karakteristike inkoativnih rečenica: nosilac je supstituenduma, nikad ne sadrži anaforične supstituente te je obavezno kataforična. I. Palić (1998: 19–45) navodi sljedeće osobine inkoativnih rečenica: upotreba antepoviranih egzistencijalnih glagola u predikatu često kombiniranih s deiktičkim anticipirajućim konektorom *to*; status inkoativne rečenice dobija početna / prva rečenica nadrečeničnog jedinstva, ali njom mogu postati i prve dvije, a rjeđe i prve tri rečenice; zbog obavezne kataforičnosti, smatra se obavijesnim ishodištem; postoje inkoativne rečenice neraščlanjenog tipa (rečenice koje sadrže leksemu / sintagmu kao temu koja se dalje razvija) te rečenice raščlanjenog tipa (nadrečenično jedinstvo razvija cijeli sadržaj inkoativne rečenice); prema formalno-semantičkom kriteriju inkoativne rečenice se dijele na kataforične (sadržaj je potpuno usmjeren unaprijed / u pravcu razvoja teksta) i kataforično-anaforične inkoativne rečenice (dvosmjernog su karaktera / upućene su i na prethodni i na naredni tekst) pa ih oni čine atecedentno usmjerenim. On navodi da je sporno reći da su inkoativne rečenice isključivo autosemantične. Njima se može sumirati sve ono što je u prethodnom tekstu rečeno. U nastavku svoga rada (1998: 80–83) navodi i sljedeće osobine ovih rečenica: imaju funkciju razvoja teksta; pojava anaforičnosti je netipična pojava. “(...) inkoativne se rečenice obično pojavljuju kao nosioci ‘teme’ vezanog teksta (...)” (Jahić / Halilović / Palić 2000: 455–456).

Silić (1984: 133) nabroja sljedeće osobine finitivnih rečenica: sinsemantičnost; lekseme s finitivnom semantikom i zatvaračkom ulogom; konektori koji označavaju završetak sukcesije nadrečeničnog jedinstva; završna je rečenica nadrečeničnog jedinstva. Palić (1998: 48–66) navodi sljedeće karakteristike: njima se sumira rečeno; mogu se podijeliti na anaforične i anaforično-kataforične; anaforičnost. U nastavku (1998: 80–83) navodi i sljedeće osobine: imaju funkciju zaključivanja razvoja teksta; finitivna rečenica najčvršću vezu ima s prethodnom rečenicom, koja može poprimiti osobine finitivne rečenice, pojava kataforičnosti kod njih je netipična pojava.

² M. Katnić-Bakaršić (1999: 97–98) smatra da su jake pozicije teksta ona mjesta u tekstu koja predstavljaju smisaona i stilistička čvorišta teksta, koja su po svojoj formi i poziciji značajna za razumijevanje određenog teksta. U jake pozicije teksta ubraja: naslov, podnaslov, prvu i posljednju rečenicu teksta ili paragrafa / poglavlja, moto, stilske figure i trope, frazem, krilatice, poslovice, izreke, citate, vlastita imena, rimovane riječi itd.

³ E. Karić i R. Hafizović (1995) pišu: “Hazreti Hidr je vječni pronositelj iskonskih znanja u islamskom vjerovanju. Arapska riječ el-Hidr u svome prasemitskom korijenu sadrži široki spektar značenja koja se vezuju za zelenu boju, ali i za neka druga značenja. Ibn Manzur, jedan od najvećih jezikoslovaca Bliskog istoka uopće, tumači riječ el-Hidr (u vokalizaciji el-Hadir), veli sljedeće: (‘Hidr je Božiji vjerovjesnik, proživljen vječno, omiljen kod mistika...’). Ibn Manzur navodi oca kur’anske egzegeze, Ibn Abbasa: (‘Hidr je Božiji vjeronavjestitelj između Jevreja, Musaov, Mojsijev, drug...’). K tome, Ibn Manzur kaže da je Musa susreo Hidra ‘kod mjesta gdje se susreću dva mora, dvije vode’. Jezikoslovac navodi predanje, hadis Muhammeda, a.s., koji glasi: (... Hidr sjede na bijelo golo tlo, pa ono ustreperi zeleno...). Ibn Manzur veli da je Hidrovo ime izvedeno iz spektra značenja koja ukazuju na zelenilo (‘jer kad bi s mjesta gdje je sjedio ustao, sve ispod njega bi ustreperilo zelenilom’) (...). Ibn Manzur kaže da je Hidr nazvan tako (‘Zeleni’) zbog svoje ljepote i zbog sjaja svoga lica usporedivog sa zelenim rastinjem... (...) Vječno mladi Hidr jeste i lijep, i mlad, i zelen, jer je pio sa ‘Izvora Života’”.

ćevog romana *Vječnik*, ali koji je zasebna cjelina i koji se može potpuno odvojeno promatrati i analizirati.

Lingvostilistička analiza inkoativnih i finitivnih rečenica

Glavni junak, Neferti, simbol vječnog i besmrtnog čovjeka, u *Hidrovoj knjizi* iznova počinje svoj život, ali kao njen čitalac. Hidrove riječi omogućavaju pristup stvarnom značenju Nefertijevog života.

U prvom dijelu romana, na samom početku knjige, zapažamo interesantno stiliziranu inkoativnu rečenicu. Riječi su rastavljane, ne onako kako bi bilo očekivano, već onako kako je književniku bilo potrebno da rečenica dobije specifičan oblik. U arhitekstonskom smislu, rečenica izgleda poput stepenica putem kojih glavni junak ulazi u *El-Hidrovu knjigu*, ali ne ulazi samo on, nego i svaki čitalac koji je otvorio korice ovog romana. Te stepenice od slova ga vode do konačne spoznaje. Kopanjem po svom sjećanju propituje svoje postupke i misli putem slova, riječi, rečenica koje simboliziraju sve ono što je radio tokom svog dugog životnog vijeka. Ali, ova rečenica je posebno zanimljiva jer nam daje obrnutu perspektivu od one koju očekujemo, a očekivano bi bilo penjanje uz stepenice, jer je poznato da se svaki čovjek, duhovno, uzdiže do konačne spoznaje, pa bi ove stepenice od riječi mogle služiti za penjenje do krajnjega cilja, odnosno do krajnje instance.

U ovoj rečenici dolazi do pucanja elemenata koji bi inače trebali biti povezani. U prvoj inkoativnoj rečenici čitalac mora povezivati elemente (grafeme) kako bi dobio smislenu cjelinu:

(I,
tak
o, čim
je moj po
gled pao na
prvo slovo ove
knjige, na prvi harf,
nisam osjetio ni kad, ni
kako sam stao silaziti niz
stepenice njenih redova i ja,
evo, lomeći riječi i rečenice, sa
mo prividno pokušavam na bosan
skom jeziku i latiničnim pismom, ba
r donekle, dočarati kako je to izgledalo.
A našavši se u *El-Hidrovoj knjizi*, kao da sa
m u njoj oduvijek bio i kao da iz nje nikad nis
am ni izašao. Zaista je ova knjiga čudo, o Hidre, ve
lika čast za mene, osobito darivanje, nešto nepojmljivo.
(Ibrišimović, 2011: 5).

U finitivnoj rečenici prvog poglavlja *sjaj* se odnosi na slova, riječi, na njihovu značenjsku vrijednost (*Njihov sjaj bio je tako zasljepljujući da se sve do dna ove stranice nije vidjelo ni jedno jedino slovo i nijedna riječ, samo je, u donjem lijevom uglu brojka 16 zastrašujuće čamila u svojoj svojoj golotinji.* /2011: 16/). Već u prvom poglavlju romana, narator / lik upućuje nas na značaj slova, riječi. Književnik ostavlja prazan prostor do kraja stranice kako bi postigao efekat začudnosti i kako bi ukazao na prazninu, ogoljenost, koja vlada bez riječi. Ova rečenica odstupa od očekivane forme finitivne rečenice i ima sve osobine središnjih rečenica iza kojih očekujemo nastavak, obrazloženje, zaključak, ali objašnjenja dobijamo tek u narednim poglavljima. Ovom rečenicom književnik ostavlja čitaoca u znatiželji, tjera ga da dalje nastavlja čitati, da okrene sljedeću stranicu. Palić (1998: 49) navodi da većinu svojih osobina finitivna rečenica nasljeđuje od karaktera nadrečeničnog jedinstva te ona ima svoje ishodište u njemu, dok je varijabilnost inkoativne rečenice dvosmjernan. Kontekstualno su uvjetovane.

Inkoativna rečenica drugog poglavlja ima ulogu povezivanja s finitivnom rečenicom prvog poglavlja, ali zadržava sve osobine inkoativne rečenice (*Duboko potresen onim što mi se maločas dogodilo, stanem se zamotavati u riječi, riječi koje sam kidao iz rečenica s prethodnih stranica, bacajući ih na sebe kao da se posipam pijeskom, zavlčeći se što je moguće dublje u El-Hidrovu knjigu.* /2011: 17/), dok finitivna rečenica drugog poglavlja, koja je konstruirana kao upravni govor, traži dopunu u prethodnim rečenicama (*– Nećeš, ne sekiraj se, o tome ja vodim računa – otpovrnu El-Hidr – brzo ćeš se vratiti...;* /2011: 33/). U tekstu prije završne, finitivne, rečenice ovog poglavlja govori se kako će El-Hidr vratiti Nefertija u njegovu prošlost. U inkoativnoj rečenici riječi su predstavljene kao prekrivač ispod kojeg se krije čovjek, ali svaka riječ simbolizira i česticu pijeska, a te čestice u konačnici predstavljaju kulu od pijeska u kojoj se krije čovjekovo znanje, ali i sve ono što čini jednog čovjeka u njegovom životnom vijeku.

Ibrišimovićev roman karakterizira izrazita usmjerenost na sagovornika. Kao i u prvom poglavlju, tako i ovom drugom Ibrišimović ostavlja nezaokruženu cjelinu, ostavlja čitaocu prostor da razmišlja šta bi se moglo desiti u nastavku. Rečenica nema zatvaračku ulogu, već prolongira radnju, traži dopunu u narednom poglavlju. Konstantno se u romanu produžava radnja, kao što autor produžava životni vijek svog dugovječnog glavnog lika Nefertija.

Inkoativna rečenica ima obilježje obavezne kataforičnosti, tj. usmjerenosti u pravcu razvoja teksta. Ta otvorenost inkoativnih rečenica povezana je s ulogom otvaranja teksta koji slijedi. Inkoativna rečenica trećeg poglavlja uvod je u sljedeći dio, ali i nastavak prethodnog, drugog poglavlja. Ona nije potpuno samostalna jer je neophodan prethodni kontekst kako bismo znali na koji se događaj nadovezuje. Inkoativne rečenice koje su kataforično-anaforično usmjerene predstavljaju vezivno tkivo teksta. Palić (1998: 41–45) navodi da inkoativne rečenice ukazuju na integraciju susjednih nadrečeničnih jedinstava u širu cjelinu. Najčešći razlog upućenosti inkoativne rečenice na prethodni kontekst jeste i samo spominjanje u njoj ili njenim dijelom tog konteksta radi podsjećanja na ono što je u njemu rečeno. Inkoativna rečenica ovog poglavlja romana predstavlja i prekretnicu između jednog i drugog pasusa. Treće poglavlje donosi Nefertijevo kopanje po sopstvenom sjećanju i po sopstvenoj prošlosti (*Samo što sam koraknuo ka onom nepreglednom mnoštvu svojih drevnih sunarodnjaka, najednom se cijela procesija zamračila, zaljuljula i zakovitlala.* /2011: 34/).

Što se tiče finitivnih rečenica, one uglavnom odgovaraju završnoj rečenici u vezanom tekstu. Finitivna rečenica trećeg poglavlja anaforično je usmjerena i ima ulogu da zaključi tekst (*'Najzad ćemo saznati kojeg sam ono faraona vidio', pomislim.* /2011: 43/). “Njom se u načelu ne prenosi nikakva nova obavijest, ne započinje se nikakva nova misao, ne otvara nikakav novi problem, već se na neki način sumira rečeno” (Jahić / Halilović / Palić 2000: 456). Dalje se navodi (2000: 456–457) da finitivna rečenica većinu svojih osobina dobija iz teksta iz kojeg slijedi kao zaključak, pa je za analiziranje uvijek potreban kontekst. Njihovo je ustrojstvo uvjetovano njihovom zatvaračkom ulogom. Često sadrže riječi s “‘finitivnom’ semantikom (na kraju, na koncu, naposljetku, konačno, napokon, najzad...) (...) te anaforične deiktiske supstantivne članove različitih vrsta.” Zanimljivo je da finitivna rečenica ovog poglavlja ima otvaračku, a ne zatvaračku ulogu, odnosno preuzima osobine inkoativne rečenice. Ona, kroz upravni govor, nema ulogu zatvaranja poglavlja, već nagovještava šta će se desiti u narednom poglavlju. Palić (1998: 75–76) navodi da se anaforično-kataforičnim finitivnim rečenicama nazivaju one finitivne rečenice koje su upućene i na prethodni i na naredni kontekst. U jednom koherentnom tekstu svaka finitivna rečenica upućena je i na prethodni i na naredni sadržaj tog teksta. Smatra da je svaka anaforično-kataforična finitivna rečenica pored anaforičnosti i kataforična.

U ovom romanu početne rečenice nisu s puno detalja, umetanja, ponavljanja, obilježavanja mjesta i vremena radnje, a sve završne rečenice nisu sa završnom porukom, sa zaključkom.

Inkoativne rečenice četvrtog i petog poglavlja, velikim dijelom zadržavaju osobine tih rečenica, ali se mora naglasiti da ne predstavljaju potpuno samostalne inkoativne rečenice, jer poglavlja ovog romana nisu samostalne cjeline, već svako naredno poglavlje prati i nadovezuje se na prethodno (*Asit se radovala što se sve oko nas najzad razvidjelo.* /2011: 44/; *Osvijestivši se, tamo u aleji, nakon one gužve sa Utaom, cijelo poslijepodne smo poniženi, gladni, umorni i prestraženi teturali ka Karnaku sve dok nismo naišli na nekakvu napuštenu, polusrušenu kolibu.* /2011: 54/). Palić (1998: 19–22) na-

vodi da inkoativna rečenica predstavlja čvorište koje tematski povezuje nadrećenična jedinstva. Čvršća povezanost inkoativne rečenice s ostalim rečenicama osigurava se tako što se kataforični elementi eksplicirani u inkoativnoj rečenici razrješavaju izvan nje, odnosno u narednim rečenicama.

Za finitivnu rečenicu četvrtog poglavlja ne može se reći da ima potpuno funkciju finitivne rečenice. Četvrto se poglavlje završava upravnim govorom, ali nam ne daje nikakav zaključak, ne sumira ono što je već rečeno, iako je, između ostalog, funkcija finitivne rečenice da zaključi prethodni sadržaj teksta. Književnik konstantno ostavlja tekst otvoren, produžujući na taj način život glavnog junka (*– Imajte milosti, imajte milosti! – vikala je Ašait. – Niko ne smije tući Prvog pisara hrama boga Ptah iz Memfisa. On je gospodar Neferti, Neferti... /2011: 53/*).

U petom poglavlju posljednja rečenica svodi tekst tog poglavlja i daje nam vid zaključka (*Ko zna zašto je sudija pamtio ovu lijepu uvalicu u papirusovu šipražju uz obalu Nila i šta je u njoj doživio, ali, eto, bila mu je zbog nečega draga i on ju je trajno pohranio u Svoje Sjećanje. /2011: 75/*).

U romanu završne, ali i početne rečenice imaju jake efekte. Ibrišimović često drugačije konstruira svoje rečenice i odstupa od obrazaca po kojim bi bilo očekivano konstruiranje tih rečenica, a to je ujedno i prednost književnomjetničkog teksta, da uvijek može odstupati od zadatih formi i na taj način činiti jedinstveno djelo.

Finitivne i inkoativne rečenice u *El-Hidrovj knjizi* nekad mijenjaju svoje uloge, a to je vidljivo i u šestom poglavlju gdje je inkoativna rečenica poprilično izgubila ulogu početne rečenice i preuzela ulogu finitivne rečenice jer bi se mogle dodati konstrukcije *na kraju, na koncu* i sl., npr.: *Na kraju smo bili spašeni*. Postala je vrsta zaključka prethodnog petog poglavlja. (*Bili smo spašeni. /2011: 76/*). Takvim rečenicama može se sumirati sve ono što je u prethodnom tekstu rečeno. “(...) često u vidu zaključka, one dodatno podsjećaju primaoca na ključne poruke sadržaja koji je već usvojio, stavljajući u drugi plan sve dodatne obavijesti koje mu otežavaju usredotočenje na samo jezgro poruke” (Palić 1998: 44).

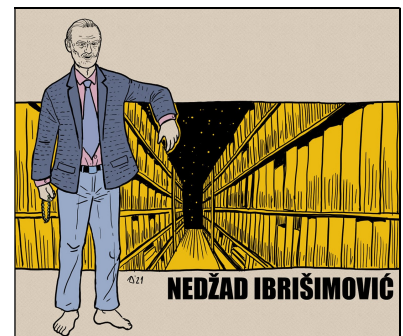
Finitivna je rečenica šestog poglavlja, što je rijetkost u ovom djelu, zadržala osobine koje su karakteristične za finitivne rečenice (*Samo ako se nađe u tim posljednjim događajima Merikareova Sjećanja može se nadati da će iskoračiti u Veset. A ako nađe puta, neka mu je sa srećom, Ašait i ja ćemo još ostati, izaći ćemo kada i mi to poželimo. /2011: 97/*).

Inkoativna rečenica sedmog poglavlja nadovezuje se na finitivnu rečenicu prethodnog poglavlja, ali pošto se pravi jedan vremenski skok, koji je inače karakterističan za roman *El-Hidrova knjiga*, ova rečenica ima ulogu inkoativne rečenice, jer nas uvodi u naredni sadržaj. Ta je rečenica kataforično-anaforično usmjerena (*Prošlo je dosta vremena, a Uta se nije vraćao, a kako se nije vraćao, ja polahko stanem čitati Ašait sprijeda i odzada i sa strana. /2011: 98/*). Inkoativne rečenice vezanog teksta mogu biti više anaforično usmjerene, ali to ne znači da one gube svoju kataforičnu usmjerenost jer su one uvijek primarno kataforično usmjerene (usp. Palić 1998).

Finitivna rečenica navedenog poglavlja djeluje kao rečenica središnjeg dijela teksta iza koje očekujemo nastavak, ali taj nastavak ne dobijamo ni u idućem, osmom poglavlju, pa imamo utisak da nam je narator / lik prešutio jedan dio života, preskočio dio vremenskog slijeda. Ono što je posebno zanimljivo u ovoj rečenici jeste kako književnik opisuje smiraj svog lika, koji putem dinamičnih glagola (*skakati, vikati, darivati, častiti*) dolazi do stanja potpunog mirovanja (jer ne očekujemo njegovo ustajanje) (*pasti* – u značenju smiriti se uz voljenu osobu) (*Trčao sam, skakao, vikao, darivao i častio svaku i najbljeđu sjenku koju sam sreo sve dok nisam, pijan od sreće i piva, pao pored Ašait koja je blažena i umorna dojila Abija. /2011: 115/*).

Za cijelo djelo karakteristično je da narator / lik pravi vremenske skokove i govori nam samo o najbitnijim dijelovima njegovog dugovječnog života, što je vidljivo i u početnoj rečenici osmog poglavlja, koja zadržava ulogu inkoativne rečenice (*Nekako u vrijeme kada je Abi načinio prve korake, pojavio se Uta. /2011: 116/*).

Kao što je bio slučaj u sedmom poglavlju, kada je upitanju finitivna rečenica, i za finitivnu rečenicu osmog poglavlja imamo utisak da se nalazi u sredini teksta i da nije posljednja rečenica tog poglavlja. Ostaje nedorečen sadržaj, ali to je još jedna od karakteristika ovog romana, koja se proteže kroz cjelokupno djelo. Čitalac očekuje nastavak, ali taj nastavak izostaje u tom poglavlju i prebacuje se na naredno poglavlje ili na

Autor: Admir Delić

Fb: <https://www.facebook.com/stickbook1>

naredno poglavlje ili na naredna poglavlja. (*Čuo sam kako Abi nestrpljivo doziva majku: 'Ašait, a hoćemo li ponijeti ovo?'* /2011: 129/).

Inkoativna rečenica devetog poglavlja nadovezuje se na finitivnu rečenicu osmog poglavlja, pa dok čitamo nemamo utisak da se radi o početnoj rečenici narednog poglavlja, već samo o nastavku, koji je koncipiran kao upravni govor, a koji je mogao biti smješten i u prethodno poglavlje. Sve ono što bi trebalo činiti jednu cjelinu, jedno zaokruženo poglavlje, autor prekida i stavlja u naredno (*'Baba, gdje je mama?'*, *pitao je Abi, ali niti sam ga dobro čuo, niti dobro razumio...* /2011: 130/).

Završna rečenica prethodnog poglavlja zadržava karakter finitivne rečenice. Ovu rečenicu autor ostavlja otvorenu za različita razmišljanja (*...Musa je po svojoj prilici momčić, a Merneptah još nije rođen; ali naći ću Musaa i neću ga ni dana ispuštati iz vida, pratiću ga u stopu cio život sve dok se ne sastane s tobom, a onda ću te pitati, zašto si me tako dugo ostavio u Egiptu, a rekao si da ću se vratiti odmah... A i za drugo koješta ću te pitati...* /2011: 156/).

Inkoativna rečenica desetog poglavlja više ima zatvaračku ulogu. Ona je ovdje u funkciji zaključka. S druge strane, pogledavši finitivnu rečenicu devetog poglavlja vidimo da se ova inkoativna rečenica ne nadovezuje na nju, već je samostalna. Književnik se konstantno u romanu poigrava značenjima, ali i vezama grafema, riječi i rečenica (*I, tako, sve je bilo, zapravo, gotovo.* /2011: 157/).

Završetak većine poglavlja često je neodređen, ali posebno je neodređen završetak desetog poglavlja ovog romana. Čitalac je uključen kako u radnju tako i u odgonetanje cjelokupne knjige, pa tako i njenog kraja. Čitalac dobija posebnu ulogu i otkriva posebne semantičke slojeve, počinje otključavati smisao romana. Ibrišimović iznenađuje time što ovaj roman ne završava na očekivani način (*Od Hidrove knjige znam napamet njene posljednje riječi: i ganj z troči bu pušis otobolonu či u ziadu še kud, a as ki tu ribiju ze bi ka i dabiruzi ošotrojka se kud bi san zu bi se, a pamtim ih samo zato što ništa ne znače, jer ovo čitanje El-Hidrove knjige osjećao sam kao najveći grijeh u svome dugom životu. Stotinu godina neću se usuditi otvoriti kakvu knjigu, pa ni najbezazleniju. Ali bih Ašaitinu zdjelicu, koja je stajala na vidnom, sigurnom i bezbjednom mjestu, pogledao svaki put kad bih tuda naišao.* /2011: 170/). "Najjaču vezu ona (...) ostvaruje s prethodnom, prethodnom rečenicom nadrečeničnog jedinstva. Zato i nije rijedak slučaj da se te dvije rečenice i funkcionalno poistovjete, tj. da i jedna i druga dobiju status finitivne" (Palić 1998: 50). Ona predstavlja poruku kao i obavijesno žarište teksta (usp. Palić 1998: 68–69). Finitivna rečenica u desetom posljednjem poglavlju daje nam utisak da knjiga nije završena i da je otvorena za nastavak. Moguće je da finitivna rečenica u sebi sažima veći broj značenja, a da ni jedno od tih značenja ne dominira. Nemogućnost identificiranja značenja u finitivnim rečenicama može dovesti do nerazumijevanja. (usp. Palić 1998: 60–65). Nedžad Ibrišimović u ovom romanu poigrava se inkoativnim i finitivnim rečenicama. Primjećujemo da Ibrišimović koristi posebne efekte, grafičke i vizuelne, kako bi pojačao dramaturgiju djela. To se najviše može primijetiti kod prethodnog poglavlja, ali koja ima ulogu finitivne rečenice. U rečenici nedostaju strukturni elementi koji bi činili smislen sadržaj. To je jedna vrsta destrukcije jezičke forme. Ciljano je eliminirano sve što bi dovelo do smislene cjeline, odnosno smislene rečenice. Izostavljanjem strukturnih elemenata nastaje praznina, ali se stvara stilistički efekat. P. Macherey (1974) rekao je da "smisao nije u djelu, već na njegovim rubovima, na granici gdje prestaje da bude ono što hoće". Izostanak značenja riječi može mnogo više govoriti, jer kada čovjek izgubi smisao, koji označava i objašnjava riječima, onda gubi i volju za životom. Glavni lik je izgubljen u vremenu i prostoru, a izgubljen je i u *El-Hidrovom* svijetu. On je izgubio smisao postojanja.

Ova knjiga pokušava dati odgovore na pitanja može li čovjekov život imati smisla i kako taj život učiniti vječnim. Ona je potraga za smislom, a to se primjećuje i iz ovih besmislenih grafema koji čine rečenicu i koji stoje jedan pored drugog bez ikakve svrhe i značenja. Dobijanjem značenja, udruženi grafemi dobijaju svoj život, odnosno vječnost, a jedan vid ljudske vječnosti je vječnost putem pisanih tragova koji ostaju iza svakog pojedinca. *El-Hidrova knjiga* predstavlja jedan pogled na svijet, traženjem smisla čovjekovog postojanja. To traženje smisla čovjekovog postojanja može se vidjeti i u ovoj rečenici koja predstavlja bit i zaključak ovog romana.

Na kraju Ibrišimovićevog romana grafemi Hidrove knjige miješaju se u nekom rasporedu koji se ne može odgonetnuti, ali se na taj način uspostavlja jedan novi poredak na nekom nepoznatom jeziku. Nemogućnost povratka izgovorene, odnosno napisane riječi predstavlja metaforičku varijantu inverzibilne prirode vremena. Hidir iznova ispisuje knjigu Nefertijevog života, svjestan da svaki povijesni prizor uspostavlja u njegovom pamćenju novi poredak događaja lične historije. Riječi počinju gubiti značenje na mjestu gdje bi trebao započeti Nefertijev iskonski život u transcedenciji. Ova završna efektna rečenica dovodi u pitanje čitalačku kompetenciju.

El-Hidrova knjiga ukazuje na Knjigu Života. Smisao pisanja ovakvog književnog djela odnosi se na prizivanje konačnog moralnog, vrijednosnog Suda, koji ocjenjuje cjelokupno ljudsko bivstvovanje. Nečitljivost Hidrove knjige je simbolična. Ona ostavlja prostor za različita idejna tumačenja. Agić (2007: 3) smatra da se u toj knjizi nastoje razotkriti misterije i misteriozna stanja. To razotkrivanje dešava se do određene granice, ali kada se pokuša zaći dublje iza tajni, harfovi se ispremještaju, riječi i rečenice izgube smisao i sve postaje nerazumljivo.

Roman ostaje nedovršen, otvoren, završava se na neočekivan način, što čini još jedan stilski efekt. Kraj romana je višeznačan i pruža mogućnosti da sami tražimo zaključke. Od čitaoca se očekuje konstantno učestvovanje u traženju odgovora. Tim putem čitalac otkriva nove semantičke krugove i stvara smisao romana. Svako čitanje izaziva stvaranje novog smisla.

Zaključak

Nedžad Ibrišimović je mnogo pažnje posvetio efektima svojih inkoativnih i finitivnih rečenica. On se poigrava riječima i rečenicama. U ovom književnom djelu inkoativna rečenica nema uvijek funkciju otvaranja, niti finitivna rečenica funkciju zaključivanja. Pojedine analizirane rečenice u isto su vrijeme i kataforične i anaforične. Ovaj Ibrišimovićev roman nudi bogat jezički materijal za analiziranje ne samo inkoativnih i finitivnih rečenica iz ugla lingvostilističke analize već i ostalih jakih pozicija teksta, počevši od samoga naslova, preko mota, paragrafa te antroponima. Nedžad Ibrišimović je pisac koji slovima želi biti vječan. Roman *El-Hidrova knjiga* književno je djelo koje nam mijenja vidike i "tjera" nas da počnemo primjećivati stvari na koje nismo obraćali pažnju. ■

Izvori

Ibrišimović, N. (2011): *El-Hidrova knjiga*, Bemust, Sarajevo.

Internetski izvori

http://fin.ba/leksikon/hazreti_hidr.pdf

Literatura

Agić, N. (2007): "Kulturalna matrica romanesknog narativa", *Specijalni prilog, Izlaganja s Nučnog skupa Vječnik: književni likovi besmrtnika*, 4.

Assmann, J. (1992): *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, München.

Ibrišimović, N. (2011): "El-Hidrova knjiga", *Motrišta*, časopis za kulturu, znanost i društvena pitanja, br. 61.

Jahić, Dž. / Halilović, S. / Palić, I. (2000): *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.

Karić, E. / Hafizović, R. (1995): *Sufizam i taoizam*, Logos, Sarajevo Publishing, Sarajevo. Prijevod djela: Izutsu, T. (1984): *Sufism and Taoism*.

Katnić-Bakaršić, M. (1999): *Lingvistička stilistika*, Electronic Publishing Program, Budapest.

Macherey, P. (1974): *Pour une theorie de la production litteraire*, Pariz. Prema: M. Bekar (1999): *Suvremene književne teorije*, 354.

Palić, I. (1998): "O inkoativnim i finitivnim rečenicama nadrečeničnog jedinstva u znanstvenom stilu bosanskoga sandardnog jezika", *Bosanski jezik 2*, Tuzla.

Silić, J. (1984): *Od rečenice do teksta*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.

Silić, J. (2006): *Funkcionalni stilovi hrvatskoga standardnog jezika*, Disput, Zagreb.

Za *Lingvazin* govori
Anna WIERZBICKA

Pitanja i prijevod s engleskog
Halid BULIĆ

Koncepti emocija znatno se razlikuju u različitim jezicima

Anna Wierzbicka

Lingvazin: Profesorice Wierzbicka, u svojim ste se radovima mnogo bavili odnosima jezika i kulture, odnosno funkcioniranjem različitih jezika u različitim kulturama. Šta Vas je motiviralo da se bavite lingvistikom, a šta da proučavanju jezika pristupite na takav način?

A. W.: Još kao dijete zanimalo su me riječi. Kada sam imala jedanaest godina, moj otac, koji je bio inženjer, ali se također veoma zanimalo za riječi, upoznao me s rječnicima. Mislim da me to zainteresiralo za jezik i kasnije odredilo moj izbor univerzitetskih studija: poljsku filologiju.

Nakon što sam doktorirala 1964. godine, prisustvovala sam predavanju poljskog lingvистa Andrzeja Bogusławskog na Varšavskom univerzitetu o temi "Principi semantike". Bogusławski je u tom predavanju podsticao lingviste (počevši od sebe samog) da traže "abecedu ljudskih misli": osnovne jedinice značenja – "semantičke prime" – od kojih su izgrađena sva složenija značenja. Oduševile su me ljepota i važnost te ideje. Odmah sam znala da je to nešto čemu vrijedi posvetiti život; tada i tu odlučila sam da je to ono što želim raditi.

Više od pola stoljeća kasnije mislim isto i zahvalna sam Bogu što mi je dao, kako osjećam, tu životnu misiju.

Što se tiče odnosa između jezika i kulture, moje veliko zanimanje za to rodilo se nakon što sam se udala za Australca (upoznali smo se na Oxfordu) i s njim emigrirala u Australiju, gdje je moj život postao dvojezičan i dvokulturalan. Razlike između mojih dvaju jezika i dviju kultura, i jednih i drugih prisutnih u mom svakodnevnom životu i u mom vlastitom umu i srcu, postale su izvor stalne fascinacije i neodoljiv predmet proučavanja.

Istovremeno sam uvidjela da bi skup univerzalnih semantičkih prima koji se razvijao mogao biti veoma učinkovit alat za proučavanje veza između značenja i kultura. Tako su se dva projekta – potraga za skupom univerzalnih semantičkih prima i potraga za boljim razumijevanjem odnosa između jezika i kultura – u mom životu odvijala ruku pod ruku.

Lingvazin: S Vašim se imenom povezuje teorija o *prirodnom semantičkom metajeziku* (*natural semantic metalanguage, NSM*), odnosno učenje o semantičkim primitivima ili primama, temeljnim značenjima koja su prisutna u svim jezicima i koja se ne mogu opisati pomoću drugih značenja. Kako je teorija bila prihvaćena u naučnoj zajednici kada je razvijena 1970-ih? Koliko je savremena teorija evoluirala u odnosu na prvobitno stanje? Kakav je odnos teorije prema konceptu univerzalne gramatike? Kakve su praktične primjene te teorije?

A. W.: Teorija univerzalnih semantičkih prima izazvala je zanimanje među lingvistima postupno i polahko. Razvila se u potpunu potragu za "prirodnim semantičkim metajezikom" ("NSM") kada se programu pridružio moj kolega (i bivši student) Cliff Goddard, ranih 1980-ih. Postupno su nam se u tom projektu pridružili i mnogi drugi istraživači i vremenom se razvila snažna "NSM" zajednica s istraživačima u mnogim zemljama i kontinentima.

Teorija semantičkih prima i rad na “prirodnom semantičkom metajeziku” od početka su imali kritičare, a prije svega bilo je mnogo skeptika.

Mnogi se lingvisti nisu mogli natjerati da povjeruju da bi tako ambiciozan zadatak kao što je taj koji smo preuzeli ja i moje kolege mogao uspjeti.

Nadalje, u vrijeme kada sam započela rad na univerzalnoj semantici i potragu za univerzalnim značenjima, svijetom lingvistike dominirala je Chomskyjeva “generativna gramatika”, koja nije imala ozbiljnog zanimanja za značenje. Najglasniji i najvidljiviji lingvisti u to vrijeme bili su potpuno usredotočeni na “sintaksičke strukture”, a značenje ih nije zanimalo. Oni nisu smatrali da su proučavanje značenja i proučavanje gramatike blisko povezani. Potragu za univerzalnim semantičkim primama nisu imali u vidu. “Univerzalna gramatika” kako se tada shvaćala također je bila potpuno odvojena od bilo kakva ozbiljnog zanimanja za značenje.

Kada smo 1980-ih Cliff Goddard i ja počeli razvijati ono što smo nazvali “prirodnim semantičkim metajezikom”, naš se program izučavanja proširio od potrage za “univerzalnim riječima” (da tako kažem) do potrage za univerzalnim mini jezikom prisutnim u srcu svih jezika. Kao i svi jezici, taj univerzalni mini jezik morao je uključivati i leksikon i gramatiku. Tako je od sredine 1980-ih naš program imao dva usko povezana cilja: univerzalni leksikon i univerzalnu gramatiku.

Ta “univerzalna gramatika” kakvu smo mi razvijali (ili bolje rečeno, otkrivali je kroz više jezika) bila je nešto sasvim drugačije od Chomskyjeve “univerzalne gramatike”. Ona je imala empirijsku osnovu u proučavanju mnogih različitih svjetskih jezika i bila je integrirana u nastajuću leksikon “univerzalnih ljudskih riječi”.

Na pitanje o praktičnim primjenama teorije prirodnih semantičkih jezika ne može se dati iscrpan odgovor u okviru ovog intervjua, ali mogu vam ukazati na dvije knjige koje daju odgovor, a obje je uredio Cliff Goddard. To su *Minimalni engleski za globalni svijet (Minimal English for a Global World)* iz 2018. godine i *Minimalni jezici na djelu (Minimal Languages in Action)* iz 2021. godine (izdavač objiju je Palgrave).

Ukratko, *prirodni semantički metajezik* ima veoma široku primjenu u različitim oblastima poput međukulturalne komunikacije, međunarodnih odnosa, medicine i zdravstva, ekonomije, obrazovanja i religijskih studija, između ostalog. Dopustite mi da kao dva primjera među mnogima spomenem knjigu Marije Giulije Marini *Narrative Medicine: Bridging the Gap between Evidence-based Care and Medical Humanities* (Springer, 2016) i moju skorašnju knjigu *What Christians Believe: The Story of God and People in Minimal English* (OUP, 2019).

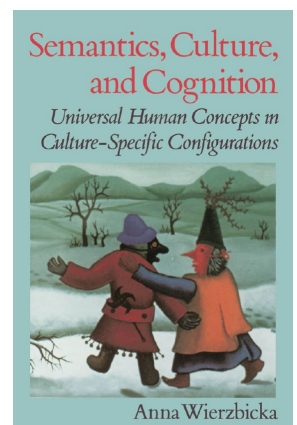
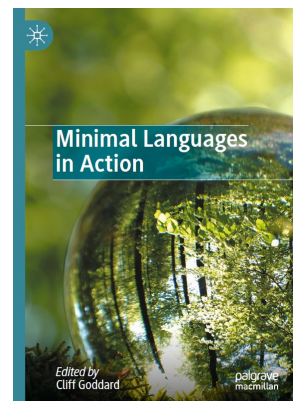
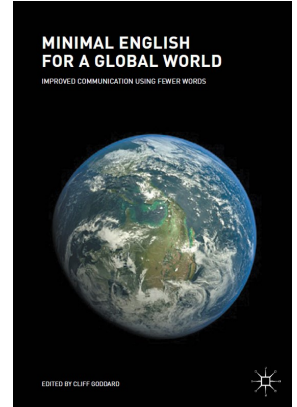
Lingvazin: Jednu ste knjigu nazvali *Razumijevanje kultura kroz njihove ključne riječi (Understanding Cultures through Their Key Words)*. Kako se mogu odrediti ključne riječi kultura i šta nas one mogu naučiti o kulturama?

A. W.: Ključne riječi su riječi koje su posebno važne i naročito informativne u određenoj kulturi.

Naprimjer, u knjizi *Semantika, kultura i spoznaja (Semantics, Culture and Cognition)* (OUP, 1992) pokušala sam pokazati da ruske riječi *sud’ba* (približno ‘sudbina / usud’), *dusha* (približno ‘duša’) i *toska* (otprilike ‘melanholija kombinirana s čežnjom’) igraju naročito važnu ulogu u ruskoj kulturi i nude neprocjenjiv uvid u tu kulturu. Svi ruski čitatelji dotičnog poglavlja složili su se s tim i činili su se sretnima što su ti tragovi njihove kulture prepoznati i detaljno analizirani.

Ne postoji skup “procedura otkrivanja” za identifikaciju ključnih riječi kulture i ne postoji konačan skup takvih riječi. Često nekoliko kriterija upućuje u istom smjeru: ključna riječ je obično veoma česta riječ, a također i riječ koja je u središtu frazeološkog skupa. Često je ključna riječ frekventna u poslovicama, u uobičajenim iskazima, u pjesmama, u naslovima knjiga itd. (Kao što sam pokazala u knjizi *Semantika, kultura i spoznaja*, sve je to sigurno tačno u slučaju ruske riječi *dusha*.)

Dusha se po svim tim aspektima veoma razlikuje od engleske riječi *soul*. S druge strane, u engleskom jeziku riječ *mind* ispunjava neke od kriterija koje *dusha* ispunjava u ruskom; i ne postoji riječ koja bi se u ruskom mogla usporediti s *mind* – zasigurno ne postoji prihvatljiv kandidat za takvu ključnu riječ na ruskom jeziku.

Šta nas ključne riječi mogu naučiti o kulturi? Često nas mogu naučiti mnogo o kulturnim vrijednostima i načinima razmišljanja koje dijele mnogi (ako ne i većina) govornika određenog jezika. Takve zajedničke vrijednosti i zajednički načini razmišljanja mogu se artikulirati u obliku onoga što istraživači NSM-a nazivaju “kulturalnim skriptama”. Ono što je najvažnije, takve su “kulturalne skripte” formulirane riječima koje su jednostavne i međusobno prevodive te ih stoga insajderi u kulturi mogu intuitivno testirati, a također ih mogu razumjeti i autsajderi.

Lingvazin: Istraživali ste i funkcioniranje emocija u različitim jezicima i kulturama. Kolike razlike u konceptualizaciji emocija postoje među jezicima? Može li se govoriti o univerzalnim emocijama? Jesu li neke kulture ili jezičke zajednice “emocionalnije” od drugih?

A. W.: Znamo da se koncepti emocija znatno razlikuju u različitim jezicima. Naprimjer, mnoge engleske riječi za emocije nemaju tačne ekvivalente u poljskom i obrnuto. Moja kći Mary Besemeres i ja navele smo mnoge primjere takvog nedostatka ekvivalenata u knjizi koju smo zajedno uredile *Translating Lives: Living with two languages and Cultures* (‘Prevođenje života: Život sa dva jezika i kulture’). Jedan primjer je poljska riječ *żal*, a druga (o kojoj se raspravlja u drugim publikacijama) engleska riječ *frustration*.

Znači li to da govornici poljskog i govornici engleskog imaju različite emocionalne živote, da žive u različitim emocionalnim svjetovima? Donekle, rekla bih, da. Dokazi iz autobiografskih svjedočanstava dvojezičnih i dvokulturalnih osoba, kako pisanih tako i kazanih u odgovorima u intervjuima i upitnicima (usp. Pavlenko i Dewaele 2010), neodoljivi su. Samo neko ko nema takvo iskustvo može tvrditi da različiti repertoari termina za emocije nisu povezani s različitim emocionalnim kulturama.

Postoje li univerzalni termini za emocije? Moj odgovor je definitivno ne.

To ne znači da ne postoje zajedničke ljudske emocije koje bi se mogle “očitati” s ljudskog lica. Ali zamisliti da se neke takve zajedničke emocije mogu identificirati u terminima engleskih riječi kao što su *anger*, *shame*, *surprise* ili *disgust* anglocentrična je iluzija.

Jesu li neke kulture ili jezične zajednice “emotivnije” od drugih? Ako pod “emotivnim” mislimo na “emocionalno ekspresivno”, onda definitivno da.

U teoriji NSM-a govorimo o različitim “kulturalnim skriptama” povezanim s različitim jezicima i različitim jezičkim zajednicama. Da uzmemo veoma jednostavan primjer, takve skripte mogu ili ohrabrivati ili obeshrabrivati glasno plakanje na sahranama ili nesputano izražavanje veoma dobrih osjećaja (u NSM terminima, “osjećam nešto veoma, veoma dobro”).

O tome sam pisala u mnogim radovima, kao što su “Ruske kulturalne skripte” (*Ethos* 2002); kao i drugi istraživači NSM-a, naprimjer, Zhengdao Ye u vezi s kineskim.

Lingvazin: Koliko se značenja može izgubiti u prijevodu? Postoje li, po Vašem mišljenju, misli i ideje neprevodive s jednog jezika na drugi?

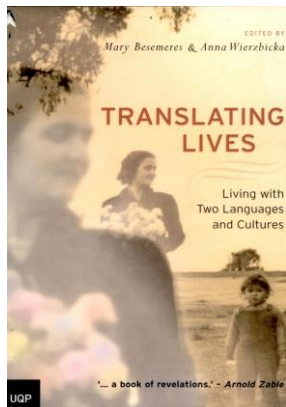
A. W.: Ovo pitanje ima dvije polovice. Da počnem s prvom polovicom, mislim da se mnogo toga može izgubiti u prijevodu – ponekad katastrofalno.

Jedan primjer kojeg se dobro sjećam jeste pogrešan prijevod grčke fraze *eis kolasin aionion* u Matejevu evanđelju (Matej 25:46).

U Revidiranoj standardnoj verziji dotični redak glasi: “i oni će otići u vječnu kaznu”. Grčka riječ *kolasis* (akuzativ *kolasin*) ovdje je prevedena kao ‘kazna’, a *aionios* (akuzativ *aionion*) kao ‘vječan’.

Kao što sam pokušala pokazati u nedavnom radu (“Međulingvistički i međukulturalni nesporazum u vezi s konceptom ‘pakla’”)¹, ta pogrešno prevedena fraza uveliko je odgovorna za doktrinu o “vječnom paklu”, koja je, kako tvrdi francuski historičar Jean Delumeau, nebrojene ljude odvratila od kršćanstva i značajno doprinijela dekristijanizaciji Evrope.

¹https://www.academia.edu/60834306/Cross_linguistic_and_cross_cultural_misunderstandings_around_the_concept_of_hell_Hope_as_an_alternative_to_hell_universalism_and_conditional_immortality

Ovdje želim naglasiti sljedeće: grčka riječ *aionios* ne znači ‘vječan’, već nešto poput ‘vijekovima’. To znači da dotični stih (Matej 25:40) ne prijeti počiniocima zla “kaznom vječnom”, nego “kaznom dugotrajnom”.

Ova naizgled mala razlika sugerira ustvari dvije veoma različite predstave Boga: jedna ukazuje na Boga koji će strogo kazniti počinioce zla, ali će im na kraju pokazati milost, a druga na Boga koji će ih kažnjavati vječno i, u završnom računu, bez milosti. Za mnoge ljude ovo može značiti razliku između prihvaćanja kršćanstva ili njegova odbacivanja.

Kako znamo da *aionios*, kako se koristi u Novom zavjetu, zapravo nije značilo ‘vječan’? Bit će dovoljan jedan primjer.

U svojoj poslanici Rimljanima sveti Pavle (Rimljanima 16:25) govori o “otkrivenju misterije koja je dugo bila tajna [*aionios*], ali je sada otkrivena i kroz proročke spise je poznata svim narodima”.

Kao što tvrdi Brett Bauman (“Spas za sve”, online), “prevođenje *aionios* kao ‘vječan’ u kontekstu misterije koja je već otkrivena nema smisla” (“Na koji se mogući način može otkriti misterija koja je skrivena za vječnost? To se, naravno, ne može.”)

Ono što pokazuje ovaj primjer iz poslanice Rimljanima jeste to da *aionios* nije značilo ‘vječno’, već nešto poput ‘vijekovima’.

Nažalost, evropski prijevodi Novog zavjeta uglavnom su slijedili latinski prijevod poznat kao Vulgata, gdje je riječ *aionios* prevedena latinskom riječju *aeternus*; a *aeternus* je na engleski prenesena kao “vječan”.

Prelazeći sada na drugi dio pitanja, rekla bih da se mnoge misli i ideje koje se lahko izražavaju na jednom jeziku ne mogu lahko izraziti na mnogim drugim jezicima. S druge strane, sve se ideje mogu objasniti, u fazama, kroz univerzalne ljudske koncepte. To znači da će misao koja se može izraziti u jednoj rečenici na jeziku A možda trebati raspakirati u pet ili deset rečenica prije nego što se njeno značenje može u potpunosti i precizno prenijeti u jezik B.

Naprimjer, prva rečenica kršćanskog vjerovanja poznatog kao Nikejsko vjerovanje glasi: “Vjerujem u jednog Boga”. Na jeziku koji nema riječ za ‘Boga’ (u kršćanskom smislu te riječi), da bi se otkrilo značenje te riječi, prevodiocu će možda trebati deset redaka teksta formuliranog u univerzalnim ljudskim konceptima koji se mogu unakrsno prevesti. Jednom kada se stvori takvo značenje, rečenica “Vjerujem u jednoga Boga” u principu se može i prevesti. (Zbog ograničenosti prostora, ovdje zanemarujem pitanje prevodivosti riječi ‘vjerovati’).

Lingvazin: Vaša knjiga iz 2014. godine nosi naslov *Zarobljeni u engleskom: Opasnosti od engleskog kao unaprijed zadanog jezika (Imprisoned in English: The Hazards of English as a Default Language)*. Taj naslov zvuči kao ozbiljno upozorenje. U čemu je ta opasnost od engleskog i šta se može učiniti u vezi s tim?

A. W.: Engleski je i blagoslov i opasnost za svijet u našem vremenu. Blagoslov je jer olakšava komunikaciju širom svijeta u nevjerovatnim razmjerima. Opasnost je jer sa sobom nosi određene načine razmišljanja koji su svojstveni jednoj kulturi, ali koji se često uzimaju zdravo za gotovo i manje-više nesvjesno nameću svima drugima, svuda na Zemlji. Ovo ima posebno štetne posljedice u svijetu nauke, posebno u humanističkim i društvenim naukama.

Dozvolite mi da ovdje citiram briljantni članak Carstena Levisena pod naslovom “Pristranosti po kojima živimo: Anglocentrizam u lingvistici i kognitivnoj nauci” (*Language Sciences* 2019, 76):

“U osnovi, anglocentrizam je prešutno vjerovanje u prirodan i neutralan status engleskih riječi i značenja te nedostatak pažnje za način na koji takve riječi oblikuju i formiraju istraživanja, rezultate i tvrdnje koje iznosimo o čovječanstvu u cjelini. Razlog zašto je anglocentrizam izuzetan slučaj [etnocentrizma] jeste pojava anglo-međunarodne akademske zajednice i konceptualne sfere uticaja bez presedana u globalizirajućem svijetu gdje su engleske riječi postale zadana lingvističko-konceptualna valuta. (...) Akademske anglocentrizam se pokazuje u postavljanju istraživačkih pitanja, u teoretiziranju, u stvaranju terminologije i u proizvodnji znanja.”

Tada Levisen citira moj vlastiti rad iz knjige *Language and Bilingual Cognition* iz 2011. godine (ur. V. Bassetti, *Psychology Press*, 191–218):

“U današnjem svijetu kojim dominira engleski jezik, kognitivna nauka, psihologija, čak i lingvistika često funkcioniraju upravo na takav način: mnogi anglofoni znanstvenici pretpostavljaju da su engleske riječi – naprimjer, *cognition*, *mind*, *colour*, *emotion*, *appraisal*, *consciousness*, *behaviour*, *information*, *communication*, *society*, *privacy* – naučna sredstva neovisna o kulturi koja im omogućavaju da raspravljaju o temama kao što je “ljudska spoznaja” (*human cognition*) na nepristrasan i objektivan način” (str. 192).

Što se tiče drugog dijela pitanja – šta se može učiniti povodom toga (tj. o rasprostranjenosti anglocentrizma u humanističkim, društvenim naukama i u mnogim drugim domenima savremenog života), odgovor mora početi skretanjem opće pažnje na tu slijepu tačku. Mnogi dalji odgovori predloženi su u literaturi zasnovanoj na NSM-u (a, naravno, i drugdje), ali ovo je polazna tačka: naučnici moraju pogledati toj izazovnoj stvarnosti u oči.

Lingvazin: Autorica ste i knjige *Kroskulturalna pragmatika: Semantika ljudske interakcije*. Već u samom nazivu knjige dovodite u vezu pragmatiku i semantiku, dvije discipline koje nikad nije jednostavno razgraničiti. Koliko je za kroskulturalnu interakciju važno poznavanje semantike, a koliko pragmatike? Šta treba činiti da kroskulturalna komunikacija bude lakša i uspješnija?

A. W.: Mislim da nije važno kako neko želi razgraničiti semantiku od pragmatike. Ono što je bitno jeste da postoji jedan metajezik na kojem se značenje bilo kojeg datog iskaza može iznijeti, i to na način koji je jasan i razumljiv. Naprimjer, kada čujem da neko kaže: “Možeš li otvoriti prozor?”, moram znati da li u suštini misli A ili B:

A. Može biti ovako: ti otvori prozor, ja to hoću;
Ja mislim ovako: ti ćeš to učiniti;
Ja ne znam, hoću da znam;
Zbog toga hoću da sad kažeš nešto o tome

B. Možda ti možeš otvoriti prozor, možda ne možeš;
Ja ne znam, hoću da znam;
Zbog toga hoću da sad kažeš nešto o tome

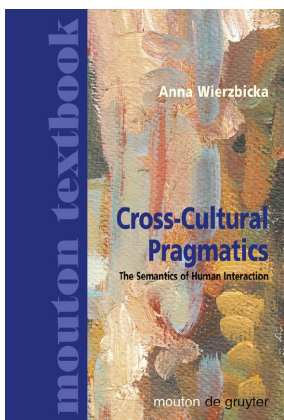
Komunikacija zahtijeva da određena značenja budu izražena na jasan i razumljiv način. Mini jezik zasnovan na NSM-u, kao što je minimalni engleski, omogućava nam da identificiramo ta značenja, i to bez ikakve stručne terminologije. Kako ja vidim, to je ono što je bitno.

Lingvazin: Postoji li neki lingvist koga biste istakli kao nekoga čiji su Vas lik i djelo posebno inspirisali tokom Vaše karijere?

A. W.: Da, postoji – ili bolje rečeno, postoje. Jedan je poljski lingvist Andrzej Bogusławski, kojeg sam već spomenula.

Prvo, njemu dugujem pitanje koje je inspirisalo moj životni rad: koji su fundamentalni elementi ljudske misli, “indefinibilia”, kako je te elemente nazvao u tom ključnom predavanju “O temeljima semantike” 1964. godine.

Drugo, potpuna i nepokolebljiva posvećenost Bogusławskog potrazi za istinom je nešto što me je uvijek inspirisalo. I ja vidim da ovaj cilj ima i intelektualnu i etičku – čak i vjersku – dimenziju. Dok ovo pišem, sjetim se riječi Edith Stein, njemačke / jevrejske filozofkinje ubijene u Aušvicu: “Da je moguće baviti se naukom kao bogoslužjenjem, prvi put mi je sinulo dok sam proučavala svetog Tomu Akvinskog.” Taj stav otkrivam i u životu i radu Bogusławskog i to mi nešto govori.

Drugi lingvist – također semantičar – koga bih željela istaknuti u ovom kontekstu jeste ruski lingvist Yuri Apresjan. Njegov intervju s Marijom Buras nedavno je objavljen na internetu u časopisu *Uchenyj Sovet*, a tamo se može nazrijeti nešto o njegovu karakteru i odnosu prema životu i radu (<https://arzamas.academy/mag/1004-apresjan>). Teško mi je to izreći ovdje u rečenici ili dvije. Ali možda se to i ne razlikuje mnogo od stava Boguslawskog. Osim što je Apresjan cio svoj zreli život proveo u Moskvi, a ne u Varšavi, i u drugačijem političkom okruženju, morao je platiti veću cijenu što je ostao vjeran takvom stavu. Njegove memoare preporučujem svim mladim lingvistima koji traže uzore.

Lingvazin: I, na kraju, želite li nešto poručiti ili dati savjet mladim lingvistima ili onima koji tek žele postati lingvisti?

A. W.: Usudila bih se dati mladim lingvistima sljedeći savjet.

Prvo, zapamtite da je jezik, prije svega, alat za prenošenje značenja.

Učiti jezike bez obraćanja pažnje na značenje, po mom mišljenju, sterilna je aktivnost. To je kao da proučavate putokaze fokusirajući se na njihova fizička svojstva: koliko su teški, kakvom su bojom obojeni, od kojeg su materijala napravljeni i tako dalje, ne obraćajući pažnju na to što znače.

Drugo, imajte na umu Leibnizov princip: objašnjenja su korisna samo ako su zasnovana, direktno ili indirektno, na riječima koje su same po sebi razumljive. Ako se u svojim objašnjenjima oslanjate na pojmove koji su nejasni i nisu usidreni u riječima koje su same po sebi razumljive, na kraju nećete ništa objasniti.

Treće, zapamtite da različiti jezici utjelovljuju različite kulture i različita značenja. Ako želite da usporedite jezike na nepristrasan način, potreban vam je legitiman *tertium comparationis* (zajednička mjera). Globalni engleski ne može pružiti takvu mjeru. Nemojte misliti da, budući da se u prošlosti lingvisti obično nisu brinuli o tome da li su evrocentrični ili anglocentrični, ni vi ne morate brinuti o tome. Razmišljajte na nove načine, težite višim standardima. Tražite istinu.

Na kraju, željela bih reći da je svijet značenja – kako u svojim univerzalnim aspektima, tako i u aspektima specifičnim za pojedinu kulturu – nevjerovatno fascinantan. Govoreći iz vlastitog iskustva, radost je i privilegija moći to proučavati. Naprijed! ■

Lingvazin preporučuje

Izdavači: Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb;
Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, Rijeka, 2021.

Uska grla u sistemu otvorenog pristupa (Open-Access System): Glasovi iz cijelog svijeta**

Elisa Bonaccorso
Reneta Bozhankova
Carlos D. Cadena
Veronika Čapská
Laura Czerniewicz
Ada Emmett
Folorunso F. Oludayo
Natalia Glukhova
Marc L. Greenberg
Miran Hladnik
María E. Grillet
Mochamad Indrawan
Mate Kapović
Yuri Kleiner
Marek Łaziński
Rafael D. Loyola
Shaily Menon
Luis G. Morales
Clara Ocampo
Jorge Pérez-Emán
A. Townsend Peterson
Dimitar Poposki
Ajadi A. Rasheed
Kathryn M. Rodríguez-Clark
Jon P. Rodríguez
Brian Rosenblum
Victor Sánchez-Cordero
Filip Smolík
Marko Snoj
Imre Szilágyi
Orlando Torres
Piotr Tykarski*

Prijevod s engleskog
Mersina Mujagić
Medina Bajtarević

Za globalno učešće u nauci i znanosti potrebni su jednaki uvjeti, pogotovo kada se radi o finansiranju i pristupu naučnim publikacijama. Međutim, postoje potencijalne zamke takozvanog “zlatnog” otvorenog pristupa (OA) u kojem naknade za publikacije, koje plaćaju autori, pokrivaju troškove uredništva i objavljivanja. Zlatni otvoreni pristup koji traži naknade od autora možda neće riješiti problem pristupa, nego ga zapravo prebaciti sa čitaoca na autora. U tom bi modelu svi mogli čitati članke besplatno, ali bi njihovo objavljivanje bilo moguće uz basnoslovne troškove. U akademskoj zajednici, koja je sve više globalna i koja se sve šire prostire po svijetu, ove pristupne barijere mogle bi imati znatan utjecaj.

U ovom se članku globalna grupa akademskih radnika priključuje ovoj raspravi. Grupa kolega, mreža istraživača koji aktivno objavljuju naučna istraživanja, prostire se preko četiri kontinenta. Istraživači dolaze iz različitih disciplina prirodnih nauka, humanistike i društvenih nauka, ali i iz različitih političkih i ekonomskih situacija. Vjerujemo da ovaj globalni uzorak istraživača može pružiti različite poglede koji su potrebni da se shvati ovaj problem. Grupa je oformljena bez ikakvog pokušaja da se nasumičnim odabirom postigne globalna pokrivenost.

Naš se doprinos razlikuje od drugih pristupa problemu otvorenog pristupa u nekoliko bitnih stavki. (A) Rade ga naučnici i kao takav može predstaviti “drugom stranu medalje” naučne komunikacije. (B) Fokusira se na narativno izvještavanje u kojem su naučnici bili slobodni dati svoje mišljenje, radije nego da se njihova mišljenja mjere na skali ili binarno. Posljednje i možda najvažnije, (C) ilustrira razlike između institucija, država i prilika, posebno obraćajući pažnju na neravnopravnost pristupa među bogatim i ekonomski slabijim državama, kao i unutar država u zavisnosti od veličine i lokacije određene institucije.

UVOD

Jednaki uvjeti ključni su za globalno učešće u nauci, posebno kada se radi o finansiranju znanstvenih istraživanja kao i načinima na kojima im se pristupa, kako se ocjenjuju i rangiraju. U posljednje vrijeme primijećeno je da postoje potencijalne zamke u takozvanom “zlatnom”¹ modelu otvorenog pristupa (OA), u kojem naknade koje autori plate pri objavljivanju pokrivaju troškove uredništva i objavljivanja (Peterson, Emmett, and Greenberg, 2013). Čak i prije porasta digitalno dostupnih režima otvorenog pristupa, legitimnost a samim tim i nepravednost u trenutnom globalnom sistemu naučne komunikacije već je bila na meti kritika. A. Suresh Canagarajah, u svojoj knjizi *Geopolitika akademskog pisanja* iz 2002. godine piše:

“Akademsko pisanje je u središtu procesa stvaranja, širenja i prihvatanja znanja: međutim, iz diskursivnih i materijalnih razloga, naučnici zemalja trećeg svijeta doživljavaju izuzimanje iz akademskog objavljivanja i komunikacije; samim tim je znanje iz zemalja trećeg svijeta margina-

¹ Zlatni otvoreni pristup odnosi se na znanstvene časopise čiji je sadržaj u potpunosti slobodan i besplatan za čitaoca. Model pristupa časopisima je “otvoren”, iako modeli njihovog poslovanja variraju.

* Redoslijed autora je abecedni. Marc Greenberg, Ada Emmett i Townsend Peterson organizirali su projekt, usporedili odgovore i izradili početni nacrt sinteze rada.

** Rad je prvobitno objavljen u *Journal of Librarianship and Scholarly Communication* 2(2):eP1126. <http://dx.doi.org/10.7710/2162-3309.1126> i može se distribuirati po Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 Unported License, koja omogućava nekomercijalnu upotrebu, distribuciju i reprodukciju u bilo kojem mediju, uz priznavanje zasluge izvornog autora i resursa.

lizirano ili ga Zapad preuzme kao svoje, dok je znanje iz zapadnih zemalja općeprihvaćeno i reproducira se; i kao dio ovog procesa, akademsko pisanje i objavljivanje igra ulogu u materijalnoj i ideološkoj hegemoniji Zapada.” (str. 6)

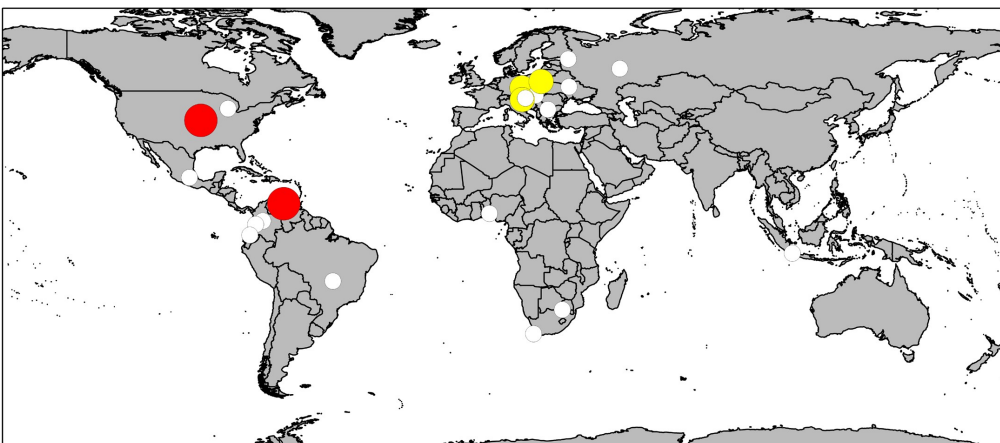
Kada su naučnici isključeni (zbog naknada, problema u komunikaciji, praksi u određenoj disciplini ili iz drugih razloga), postaje ključno da

“naučnici sa periferije pregovaraju svoje interese i znanje sa naučnicima u centru. Ovo je bitno za preispitivanje ograničenja popularnog znanja, uspješno širenje ne tako popularnog znanja te, na kraju, za obogaćivanje i demokratizaciju internacionalnih odnosa.” (Canagarajah 2002: 12)

Ovoj listi dodali bismo i demokratizaciju i širenje izvanrednog, globalno bogatog i raznolikog znanja. Naš je cilj da preispitamo ograničenja jednog od najvažnijih aspekata OA modela – onog u kojem autor plaća. Zlatni standard funkcionira jedino ako nema naknada za autore ili ako autor posjeduje “zlatno” koje model zahtijeva. Međutim, ovaj uvjet sprečava većinu svjetskih znanstvenika da objavljuju u OA časopisima.

Nedavne studije koje istražuju ponašanje autora i odnos prema trenutnom, brzorastućem režimu objavljivanja samo aludiraju na barijere objavljivanja u otvorenom pristupu prouzrokovane ekonomskim razlikama u globalnoj akademskoj zajednici. Solomon i Björk (2012) navode da iako autori iz zemalja u kojima su primanja visoka koriste sredstva iz grantova da bi platili troškove obrade rada (APC-ove /op. prev. Article Processing Charges/), “autori iz zemalja u kojima su primanja niska češće koriste lične fondove” (str. 104). Drugim riječima, naučnici iz finansijski slabih ili zemalja u kojima su primanja niska često plaćaju troškove obrade rada iz vlastitog džepa, iako je njihov početni kapital manji. Jedva da je iko razmotrio pravednost ove činjenice. Zlatni otvoreni pristup u kojem autor plaća, može postati zamjena za tradicionalni način objavljivanja, po principu pretplate, pri čemu se prepreke samo prenose sa čitalaca na autore. Ili, u najboljem slučaju, otvoren pristup može zahtijevati da naučnici sa globalnog juga – ili da upotrijebimo Canagarajahov (2002) termin, “naučnici sa periferije” – i / ili iz nedovoljno finansiranih institucija, masno plate iz svog džepa da bi bili dio globalnog, formalnog i dobro citiranog naučnog diskursa. U tom bi modelu svi mogli čitati članke besplatno, ali bi za njihovo objavljivanje bila plaćena basnoslovna suma. U akademskoj zajednici, koja je sve više globalna i koja se sve šire prostire po svijetu, ove pristupne barijere mogle bi imati znatan utjecaj.

Pridružujemo se ovoj raspravi kao globalna grupa kolega iz akademske zajednice. Naša grupa, mreža istraživača koji aktivno objavljuju naučna istraživanja, prostire se preko četiri kontinenta. Istraživači dolaze iz različitih disciplina prirodnih nauka, humanistike i društvenih nauka, ali i iz različitih iz različitih političkih i ekonomskih situacija. Vjerujemo da ovaj globalni uzorak istraživača može osigurati različite perspektive kako bi sagledali ovaj složeni problem, ali je važno istaći da je naša grupa okupljena bez namjere da budemo sistematični ili reprezentativni u predstavljanju disciplina ili regiona (vidi Sliku 1).

Slika 1 Lokacije autora ovog rada. Veličina krugova proporcionalna je broju autora iz pojedinih regija.

Naš je cilj doprinijeti već iskazanim stavovima o empirijskim istraživanjima tražeći optimalne puteve prema snažnom, održivom i globalno uravnoteženom sistemu naučne komunikacije. Moraju se uzeti u obzir stavovi naučnika iz “centra” kao i onih sa “periferije” (Canagarajah 2002). Najsveobuhvatnija studija koju smo pronašli a koja ispituje globalni odnos prema otvorenom pristupu jeste studija iz 2013. koju je sproveo izdavač Taylor & Francis (Frass, Cross & Gardner 2013). Studija uključuje i pokušaj da se kvantificiraju mišljenja regija i država o licenciranju i prednostima, odnosno nedostacima različitih nivoa otvorenosti. Studija izdavača Taylor & Francis prepoznata je kao korisna, ali i manjkava (Morrison 2013), a glavni joj je nedostatak to što je studiju radio izdavač, a ne naučnici te kao takva u svom dizajnu predstavlja interese i brige izdavača.

Na kraju, želimo naglasiti da je zanimljiv (ali izazovan) aspekt ove analize bilo međusobno tumačenje iskustava na odgovarajući, cjelovit i smislen način, s obzirom na to da se naše prilike, kulture, discipline i perspektive znatno razlikuju. Čak i u akademskoj zajednici, raznolikost pristupa dovodi do različitih diskursivnih strategija, kao i do neugodnosti da se diskutiraju osjetljive teme, kao što su ekonomske nejednakosti. Uska grla i gubici u naučnom komunikacijskom sistemu (uključujući i proces napretka i zaposlenja na neodređeno) često dolaze u kombinaciji s nemogućnošću institucija i pojedinaca da plate visoke naknade privatnim izdavačima, a naše reakcije na ova ograničenja kreću se od zahvalnosti na onome što imamo do frustracija zbog onoga što nemamo. Da bismo prikazali sve ove reakcije, direktno se suočavamo s ovim problemom raznolikosti. Iako smo svjesni pristranosti i jazova koji utječu na gotovo sve slične ankete i procjene (Henrich, Heine & Norenzayan 2010), ne možemo kontrolirati ove probleme, možemo se samo truditi da ih budemo svjesni. Naš je cilj da unaprijedimo osnovni princip otvorenog pristupa, koji njeguje otvorene kanale protoka informacija, ne samo od bogatih ka siromašnim zemljama nego i omogućava svakom naučniku da doprinese znanje koje ima iz oblasti koju poznaje.

OA JE OTVOREN, ALI DA LI RASTE NA ISPRAVAN NAČIN?

Naučna se komunikacija ubrzano mijenjala posljednjih godina. Važni trendovi uključivali su ogroman rast broja naučnih časopisa i objavljenih članaka, rast broja učesnika u akademskom diskursu visokog nivoa širom svijeta, široko prihvatanje faktora utjecaja kao mjere kvaliteta publikacija, kao i mnoge druge finese rastućeg, višeslojnog sistema u razvoju. Međutim, možda i najveća promjena posljednjih godina bilo je to što je naučno / akademsko objavljivanje postalo skoro u potpunosti komercijalno. Zainteresirani za profitno izdavaštvo shvatili su da su akademski časopisi odlična investicija i rastuće tržište s odanim klijentima te su mnogo uložili u njega (Beverungen, Böhm & Land 2012: 930–32). Posljedica toga bio je neprekidni dugogodišnji porast cijena pristupa tradicionalnim naučnim publikacijama, a godišnji troškovi institucija često su dostizali nekoliko miliona dolara.

Zbog ovog dramatičnog porasta cijena pristupa tradicionalnoj naučnoj literaturi, kao i zbog potrebe za ravnopravnijim uvjetima pristupa naučnoj literaturi pokret za otvoreni pristup dobio je vjetar u leđa. U ranim stadijima, pokret se sastojao od utemeljivanja časopisa otvorenog pristupa koji bi bili primjer (npr. serijal u izdavaštvu Public Library of Science), fakultetske deklaracije principa otvorenog pristupa u sklopu mnogih akademskih institucija (npr. Harvard, MIT, Kansas), kao i mnogih agencija za finansiranje (npr., Wellcome Trust, U.S. National Institutes of Health, European Research Council). Ovaj proces promjene nazvan je “termitski” zbog neumljivosti pojedinaca i institucija koji su pristupili otvorenosti odozdo prema gore (Mittel 2013). Iako proces nije prošao glatko – pogledajte, naprimjer, osnivanje predatorskih časopisa otvorenog pristupa (Beall 2013) – pokret je doživio značajnu podršku zato što svi akademski radnici, profesionalci i šira javnost krucijalno ovise o pristupu naučnoj literaturi i sve su strane u određenoj mjeri u nepovoljnom položaju zbog povećanja troškova.

PEJZAŽ GLOBALNE NAUKE: KREĆUĆI SE KROZ PUSTINJE INFORMACIJA

Mišljenja smo da je sistem u kojem čitalac plaća restriktivan. Pogled iz ptičije perspektive na sadašnji sistem pristupa istraživanjima sličan je pojmu “pustinja hrane” američkog Ministarstva poljoprivrede (2014). Neke institucije imaju širok i lahak pristup literaturi objavljenoj po tradicionalnom modelu *čitalac plaća*, kao, naprimjer, dobro finansirani univerziteti u glavnom gradu neke zemlje, ali na institucijama koje su dalje od glavnih centara stanovništva i ekonomije, pristup je mnogo ograničeniji. Tamo gdje nedostaje informacija, istraživači možda nisu svjesni čitavog spektra publikacija kojima bi mogli pristupiti u boljim uvjetima. Većina je, međutim, trenutno svjesna manjkavog pristupa istraživanjima te su istovremeno svjesni manjkavosti njihova pristupa i poprilično domišljati u pronalaženju zaobilaznice.

Oni među nama koji rade u takvim “informacionim pustinjama” često se u velikoj mjeri oslanjaju na kolege u većim institucijama, nerijetko u inozemstvu, kako bi obezbijedili ključne članke iz tradicionalnih izvora koje plaćaju čitaoci. Drugi napominju da sve moguće vrijeme provode u bibliotekama sretnijih institucija, prikupljajući publikacije kojima ne mogu pristupiti na matičnim institucijama. Jedan od naših autora iz Češke napominje da mladim naučnicima može biti prihvatljivo provesti vrijeme godišnjeg odmora u bibliotekama u Berlinu i Beču radi istraživanja, ali kada jednom zasnuju porodicu, ovo rješenje više nije tako održivo.² Slične narative spomenulo je nekoliko naših koautora – ova praksa očigledno nije prisutna samo u Češkoj.

Usaglašeno mišljenje među mnogima od nas jeste da bi se otvoreni pristup istraživanju trebao podrazumijevati te da svaki model koji zahtijeva plaćanje za pristup ne dolazi u obzir. Tako, naprimjer, u Sloveniji, Digitalna biblioteka Slovenije pruža odličan pristup određenim publikacijama, ali sve što ovaj bibliotečki resurs ne nudi jednostavno ostaje izvan dometa slovenskih istraživača. Drugi u našoj autorскоj grupi ukazuju na frustraciju što njihove matične institucije moraju plaćati pristup literaturi koju proizvodi ta ista institucija. Različiti koautori spominju iste probleme, ali s različitim lokalnim varijacijama.

Neki ističu da troškovi elektronskog pristupa često premašuju troškove još uvijek skupih štampanih publikacija, koje su negdje čak i dostupnije. Ovakva situacija odražava realnost istovremenog suočavanja sa starom i novom tehnologijom i govori o neobičnoj situaciji, s obzirom na to da bi elektronska publikacija trebala biti mnogo jeftinija od štampane, ali često nije.

Pitanje kako pristupiti literaturi koju plaća čitalac utječe na različite članove grupe na različite načine. Neki koautori izražavaju zadovoljstvo što im vladini i univerzitetski resursi omogućavaju adekvatan pristup naučnoj literaturi. Drugi među nama, najčešće oni koji su svjesni veličine svojih institucionalnih rashoda, izražavaju zabrinutost što se njihove institucije, koje su uvijek podržane javnim resursima, osjećaju pod pritiskom ogromnih rashoda u ovoj oblasti.

Nužnost je majka izuma. Neki od nas smislili su niz genijalnih rješenja za problem kako platiti da bi objavili u otvorenom pristupu. Ova je domišljatost osvježavajuća, jer naučnici pronalaze način da završe posao bez obzira na sve, ali istovremeno i obeshrabrujuća, s obzirom na količinu kreativne energije koja bi se mogla bolje primijeniti na sam istraživački poduhvat.

Nekoliko nas opisuje ključnu ulogu umrežavanja u dobijanju pristupa podacima i člancima koji nisu dostupni putem ustaljenih bibliotečkih kanala – ovo uključuje molbe putem e-maila za ponovno štampanje, internetske stranice i lične veze. Jedan od naših autora smatra da je najefikasnije direktno slati e-mailove autorima kako bi pristupili literaturi koju inače čitalac plaća; iako je to pristup koji oduzima mnogo vremena, autori su uglavnom puni razumijevanja i voljni dati kopije svojih radova objavljenih u publikacijama koje inače plaćaju čitaoci. Neki od nas ističu i druga rješenja, uključujući otplatu autorskih honorara ili troškova pretplate putem usluga u naturi, npr., lekturom, pisanjem recenzija knjiga itd.; angažiranje studenata asistenata za pronalazak relevantnih izvora podataka koristeći Wikipediju na nacionalnom jeziku kao platformu; pregovaranje sa stranim univerzitetima nakon gostujućeg predavanja radi održavanja kontakta kao privilegije; traženje saradnje, posebno s kolegama koji imaju značajna sredstva za istraživanje; vršenje pritiska na lokalne vlasti da pronađu resurse za ključne pretplate; traženje oslobađanja od APC-ova i angažiranje stranih partnera da vrše pritisak na druge institucije da smanje troškove. Neka zaobilazna rješenja uključivala su stavljanje na raspolaganje izdavačevih finalnih verzija članaka otvoreno na internetu bez obzira na zakonsku dozvolu.

² Popularna je šala da češka akademska zajednica svakog ljeta “iseljava” u inozemne biblioteke.

Jedna od naprostranjenijih i svakodnevnih metoda pristupa relevantnim podacima i člancima jeste direktno kontaktiranje istraživača i pitanje da podijele svoj rad. Još jedna metoda je da se od istraživača traži da pronađu materijale u inozemnim bibliotekama. Neki od nas (iz Češke) istakli su s razočarenjem:

“Pored redovnog boravka u inozemnim bibliotekama, u hitnim bih slučajevima zamolio kolege iz inozemstva da s interneta preuzmu članak koji meni nije dostupan. Tako se nalazimo u situaciji u kojoj je neko stalno primoran da dosađuje nekom drugom, a da nije u mogućnosti da uzvрати za ove usluge (naprimjer, oni kojima engleski nije maternji jezik također često moraju tražiti pomoć u lektoriranju svojih tekstova na engleskom). Vjerovatno nisam jedini istraživač iz postkomunističke zemlje koji smatra da takva situacija stvara i jača naš inferiorni status. Dok je možda strategija popisivanja svih članaka i knjiga koje treba pročitati i konsultirati tokom ljeta u inozemnim bibliotekama kreativno rješenje, nužnost da se od drugih naučnika traži da preuzmu članke u tuđe ime je, iskreno, ponižavajuća.”

Opet, sistem komunikacije isključuje slabije situirane članove iz “kluba”, iako imaju samopouzdanja da traže članstvo.

ODGOVOR NA OA OBJAVLJIVANJE I AUTORSTVO OPĆENITO

Kako se OA sistem razvija, razvijaju se i prilagodbe na njega. Naši stavovi o trenutnom OA rješenju kreću se od “OA časopisi mi dobro odgovaraju” do “ne odgovaraju meni ili drugima”, a mnoge su nijanse između ovih krajnjih tačaka. Nekoliko nas primjećuje da OA časopisi sada predstavljaju značajan izvor informacija iz naučne literature i da su povećali čitaljstvo naučnih radova. Ostali primjećuju da OA pruža veliku priliku malim ili regionalnim časopisima u svom području da prošire čitanost i osiguraju potencijalno buduće mjesto za globalne autore.³ OA članci su također čitaniji, ne samo od naučnika nego i šire javnosti, barem prema anegdotskim primjerima. U humanističkim naukama u Bugarskoj i, koliko se može vidjeti i na popisima časopisa na univerzitetskim veb-stranicama, bibliotekama i istraživačkim grupama u drugim evropskim zemljama, mnogi novi naučni časopisi odabrali su put OA i sve su veći izvor informacija. Oni daju orijentaciju o trendovima u objavljivanju rezultata istraživanja, ilustrirajući sve globalniju diseminaciju naučnih ideja i rezultata.

Drugi među nama vjeruju da OA sistem još ne djeluje dobro. Najbolji novi radovi nastavljaju se objavljivati u časopisima zatvorenog pristupa s visokim faktorima utjecaja, što ukazuje na to da OA časopisi još nisu dosegli kritičnu (globalnu) masu. OA također uključuje neka profitna preduzeća koja kao svoju primarnu misiju nemaju otvorenu i široko rasprostranjenu komunikaciju (Beall 2013.); kao posljedica toga, neki naučnici nemaju povjerenja u mnoge OA časopise, osim nekoliko dobro poznatih primjera (npr., PLoS [Public Library of Science] i BMC [BioMed Central] časopisi). U ranijim generacijama odnosa između naučnika i biblioteka, bibliotekari su filtrirali “sumnjive” časopise i nisu dobivali institucionalne pretplate; sada su, međutim, svi ovi časopisi vidljivi na internetu i dolaze do naučnika putem e-maila ili pretraživanja na webu, s malo ili nimalo filtriranja u pogledu kvaliteta i utjecaja časopisa. Drugi autori spomenuli su da postoji malo pouzdanih OA časopisa u njihovim područjima, te da se na druge gleda kao na nekvalitetne ili nepoznate.

Informacije objavljene u OA časopisima sada predstavljaju glavni izvor znanja za studente i kolege u nekim zemljama; ova je tvrdnja naročito očigledna u biologiji. Autori su primijetili da većina klasičnih radova iz naučnikovog područja obično nije (još uvijek) objavljena u OA časopisima, već u etabliranim časopisima koje plaća čitalj. Autorska preferencija za objavljivanje u tim časopisima, a ne u OA časopisima, povezana je i s prestižom prvih i s teškoćom plaćanja naknade za izdavanje potonjih. Različita su mišljenja o tome funkcioniraju li dobro čitanost i stope citiranosti u OA časopisima za autore. Neki od nas smatraju da trenutna situacija dobro funkcionira i da se čini da promjene nisu potrebne. Drugi, međutim, primjećuju da su se čitanost i stope citiranosti poboljšale, a pristup je brži u OA časopisima. Nekima je lakše otkriti saznanja u svom području; ostali smatraju da je drugima lakše pronaći njihov rad. Mnogi smatraju da se moraju boriti kako bi bili objavljeni i kako

³ Ovi časopisi su posebno zapaženi: *Ornitología Colombiana* (Kolumbija), *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* (Slovenija), u kojima su neki naši autori uključeni kao urednici.

bi se pristupilo njihovoj djelu i kako bi se ono citiralo te da se tada također moraju boriti kako bi oni dobili pristup dobrom naučnom istraživanju – da čitaju.

Imamo pozitivan opći pogled na OA. Jednostavno rečeno, kao grupa vidimo potpun i slobodan OA kao jedino sredstvo kojim se može izjednačiti igralište, dopuštajući svim naučnicima, bez obzira na lokaciju, jednaku priliku da u potpunosti sudjeluju (objavljaju i čitaju) u znanstvenoj komunikaciji. Mnogi od nas svjesni su da neko mora platiti znanstvenu komunikaciju, ali prepreke plaćanju autorskih naknada ili pretplata na časopise zatvorenog pristupa za kolege u zemljama s nižim bruto domaćim proizvodom (BDP) često su nepremostive. Plaće, indeks potrošačkih cijena i troškovi izdavanja na globalnom tržištu mogu predstavljati značajne prepreke kako u zemljama s nižim BDP-om, tako i u nekim institucijama u zemljama s višim BDP-om.

Neki od nas gledaju na demokratizaciju pristupa kao na tjeranje cijelog sistema prema otvorenosti, iako uz rizik da se ugrozi kvalitet. Neki također primjećuju da trenutna priroda OA izdavanja ubrzava komunikaciju te da pitanja intelektualnog vlasništva postaju sporna s obzirom na transparentnost sistema koji daje sveprisutan pristup. Faktor brzine neki autori vide u drugačijem svjetlu, naime, kao sredstvo kojim bi manje razvijene zemlje mogle ostvariti brži tehnološki i ekonomski napredak, čija je očita implikacija da plaćanje za autore, naprotiv, postaje direktna smetnja takvom napretku.

Druga je dimenzija problema, međutim, složenost oko faktora utjecaja časopisa koji se trenutno koriste za procjenu važnosti publikacija. Mnogi naši autori vide tradicionalne faktore utjecaja časopisa kao da usporavaju sudjelovanje u OA časopisima.⁴ Čini se da je ovo pitanje odvojeno od ekonomskih faktora i postavlja pitanje mogu li se preispitati nacionalna i institucionalna politika promocije i zakupa s ciljem uklanjanja prepreka za otvorenu distribuciju znanstvene produkcije, uključujući one prepreke restriktivnijeg tipa časopisa *zlatnog otvorenog pristupa*, koji zahtijevaju od autora da plati (APC).

Među oštrijim komentarima koji sadrže neravnoteže koje su ovdje istaknute, nas dvoje iz Afrike to smo sročili na sljedeći način:

“Kao autor, osjećate se diskonektovano kada saznate da možete pročitati i citirati dobar rad iz ovog časopisa, ali ne možete objaviti u istim časopisima zbog ograničenja sredstava. Kao čitatelj, osjećate se zadovoljni što sada možete dobiti lakši pristup bez plaćanja, ali nema osjećaja pripadnosti i redovitog provjeravanja takvih časopisa. Nekako smo skloni više provjeravati časopise u kojima smo ranije objavljivali dobre radove.”

Ovaj komentar riječima izražava ono što svi znamo kao istraživači, odnosno da je zadovoljstvo što smo naš rad dali u dobar časopis takoreći osjećaj da smo “stigli”, takoreći “pridružili se klubu”. Međutim, oni koji su isključeni iz doprinosa naučnom komunikacijskom sistemu iz čisto ekonomskih razloga izostavljeni su iz sve ekskluzivnijeg kluba. Takvo isključenje ima implikacije na napredovanje u karijeri, zadovoljstvo i motivaciju, a da ne spominjemo naučna saznanja kojoj globalna javnost možda neće moći pristupiti. U idealnom slučaju, kao naučnici i učenjaci, želimo sve naše kreativne i briljantne kolege u klubu, bez obzira na njihovu sposobnost da plate troškove.

KADA ZLATO ZAHTIJEVA “ZLATO”

Općenito, naša grupa autora bilježi različite poteškoće s modelom *zlatnog OA* gdje autori moraju platiti – neki od nas su imali pozitivna iskustva, dok su drugi otkrili da on izaziva značajne prepreke objavljivanju ili da imaju ideološke prigovore na korištenje časopisa koji zahtijevaju autorske honorare. Slažemo se oko glavne barijere, naime, da su naknade previsoke. U mnogim slučajevima, iznos novca je toliko velik u lokalnoj valuti da naučnik ni ne pokušava predati rukopis. Za mnoge od nas ove naknade predstavljaju psihološke prepreke. Drugim riječima, čak iako zemlje u razvoju ne podliježu plaćanju naknada ili ako se može zatražiti izuzeće, autori i dalje mogu odlučiti da ne šalju rukopise.

Čak i ako matična ustanova može platiti naknade za objavljivanje, nekoliko nas spominje druge, hitnije potrebe za tim sredstvima, naročito potporu samom istraživačkom pothvatu. Naknade za objavljivanje koje naplaćuju neki izdavači jednake su višemjesečnoj plaći nekih autora, tako da u lokalnom kontekstu iznosi postaju ogromni. Neki od nas izvještavaju da su dovršili proces podnošenja

⁴ Autori iz Kube, Češke, Nigerije, Poljske, Slovenije i Južne Afrike ovo su posebno naglasili.

i recenzije u časopise sa *zlatnim OA*, rad je prihvaćen, ali na kraju su bili prisiljeni ne objaviti rad (“djelomično zbog ograničenja finansiranja”) ili zato što im je odbijeno izuzeće plaćanja. Jedna od nas je zatražila oslobađanje od plaćanja, ali je naknada smanjena samo za 10%, što je još uvijek značajno izvan njezinog cjenovnog ranga, posebno u odnosu na autoricin bruto nacionalni proizvod (BNP) – ovo je primjer istočnoevropskog autora čija zemlja ne zadovoljava “prag siromaštva” koji određuje časopis. Također smo primijetili da faktori utjecaja *zlatnih OA* časopisa (koji plaća autor) nisu dovoljno visoki pa izbjegavamo objavljivanje u njima.

Kao primjer relativno slabije finansirane istraživačke institucije u američkom kontekstu, Univerzitet u Kansasu (KU) troši više od 4,5 miliona USD godišnje na pretplate na serijske publikacije za pristup desecima hiljada naslova časopisa. Kako bi podržao autore na KU koji žele objavljivati u OA časopisima s APC-ima, KU je nedavno osnovao OA fond, koji je dostupan za oko 1600 nastavnika u četiri kampusa. Dvogodišnjim pilot-projektom za ovu se namjenu izdvajalo 25.000 dolara godišnje. Naime, u prvoj godini izdvajanja su iscrpljena za manje od šest mjeseci. U drugoj godini više od polovine sredstava isplaćeno je autorima KU u roku od dva mjeseca. KU je vodeći javni univerzitet u državi Kansas s više od 30.000 studenata. Međutim, u usporedbi s bogatijim, privatnim školama ili bolje finansiranim javnim univerzitetima izvan Kansasa, na KU se mnogo manje finansiraju troškovi vezani za pristup prema američkim standardima.

S pozitivnije strane, nekoliko nas izvještava o dobrim iskustvima slanja radova OA časopisima uz autorske honorare i traženje izuzeća plaćanja (posebno su spomenuti PloS časopisi), cijeneći da su izuzeća bila odgovarajuća za nas i da je “sistem djelovao”. Kao stvar prakse, jedno od nas unaprijed pita pomaže li pripadnost određenoj zemlji porijekla u dobivanju izuzeća. Ovaj komentar odražava činjenicu da mnogi naši autori ne žele gubiti vrijeme na proces prijave i recenzije samo kako bi onda saznali da neće biti izuzeti od plaćanja naknade za objavljivanje.

Naknade vezane za *zlatni OA* služe, u teoriji, za osiguravanje resursa za izdavača a koji su neophodni za omogućavanje objavljivanja rada u naučnom časopisu. Ti su troškovi, međutim, često prilično visoki; objavljivanje u PloS časopisima, naprimjer, može koštati više od 2.000 USD po radu, a prosječni troškovi objavljivanja su oko 1.300 USD (Solomon & Björk 2012: 101–102). Iako mnoge institucije u Zapadnoj Evropi i Sjevernoj Americi redovno plaćaju te naknade, one mogu biti značajna prepreka drugdje. Nekoliko autora ovog rada uspoređuje te iznose s mjesečnim ili godišnjim plaćama. Naprimjer, troškovi APC-a za objavu jednog članka isti su ili veći od iznosa mjesečne plaće u Češkoj Republici i Venecueli.

Mnogi od nas ukazuju na to da su APC-ovi pretjerani i da ne možemo priuštiti da ih platimo postojećim i dostupnim resursima. U nekim slučajevima institucije osiguravaju sredstva za plaćanje ovih troškova ili neki grantovi omogućuju obuhvatanje APC naknada. Međutim, čak i kada grantovi mogu pokriti naknade, transakcija može biti problematična ako se članak odgodi i grant ukine. U takvom slučaju autor na kraju mora platiti iz svog džepa. Ukratko, APC su značajne količine novca, a dostupni resursi često nisu ni približno dovoljni. Ova naknada tada predstavlja značajnu prepreku za globalne naučnike da doprinesu globalnom skupu saznanja objavljenih u časopisima. Ako globalna mreža pojedinaca mora platiti istu, paušalnu naknadu, situacija ne može biti pravedna. OA, u najširem smislu, ima za cilj stvoriti sistem bez prepreka za diseminaciju naučnih informacija bez prepreka tako da takva paušalna naknada ne može biti pravedno rješenje.

Mnogi OA časopisi s autorskim naknadama navode da, iako su njihove naknade za objavljivanje visoke, oni spremno odobravaju izuzeća kako bi osigurali da te naknade ne utječu na autore. Naprimjer, PloS časopisi na svojim internetskim stranicama imaju sljedeću izjavu:

“PLOS se zalaže za najšire moguće globalno sudjelovanje u izdavaštvu s otvorenim pristupom. Da bismo odredili odgovarajuću naknadu, koristimo model određivanja cijena prema zemlji, koji se temelji na zemlji koja osigurava 50% ili više primarnog finansiranja istraživanja koje se podnosi. Istraživački članci koje finansiraju zemlje s višim srednjim i visokim dohotkom plaćaju naše standardne naknade za objavljivanje [...]. Naknade za zemlje s niskim i nižim srednjim dohotkom izračunavaju se prema PLOS-ovoj Globalnoj inicijativi za sudjelovanje⁵ [...]. Naša politika oslobađanja od naknada, pri čemu PLOS nudi izuzeće ili dalje smanjenje plaćanja za au-

⁵<http://www.plos.org/abou/ut/viewpoints/global-participation-initiative>

tore koji ne mogu platiti puni iznos za objavu, ostaje na snazi. Urednici i recenzenti nemaju pristup tome jesu li autori u mogućnosti platiti; odluke o objavljivanju temelje se samo na uređivačkim kriterijima.” (2014)

Serijski BMC časopisa sadrži sljedeću izjavu:

“Kako bismo podržali istraživače u zemljama u razvoju, BioMed Central ima program oslobađanja od plaćanja⁶ što omogućava autorima da objave svoja istraživanja u časopisu BioMed Central bez naknada [...] BioMed Central osigurava automatsko oslobađanje autorima koji dolaze iz bilo kojih zemalja koje je Svjetska banka proglasila zemljama niskih primanja ili nižih srednjih primanja od decembra 2011. i kojese 2010. imale bruto domaći proizvod manji od 200 milijardi američkih dolara.” (2014)

Mnogi naučnici iz naše grupe autora, koji jesu ili nisu iz oblasti humanističkih nauka, imaju malo ili nimalo iskustva s oslobađanjem od plaćanja, što nas vodi do zaključka da je oslobađanje od plaćanja prisutno većinom u prirodnim naukama, a ne u svim akademskim krugovima.

Međutim, stvarna upotreba ovih izuzeća od naše grupe uveliko varira. Jedan od nas izvještava o ponovljenom uspjehu traženja izuzeća od PloS serije časopisa, pri čemu nije bilo pitanja nakonšto je zatraženo izuzeće. Drugi od nas, međutim, piše:

“Prije mjesec dana predao sam rukopis BMC Evolutionary Biology. U mom slučaju, smanjili su mi naknadu za objavljivanje s 1915 USD na 1536 USD. Zahtjev za izuzeće od plaćanja temeljio sam na nemogućnosti plaćanja izdavačke naknade. Proces je bio relativno lagan, ali smanjenje je bilo relativno nisko i nije mi dozvoljeno traženje dodatnog smanjenja.”

Jasno je da se ti programi izuzimanja od plaćanja razlikuju po učinkovitosti. U nekim slučajevima, naučnik u zemljama u razvoju uspio je objaviti svoj rad u OA časopisu s APC-om putem jednostavnih zahtjeva za izuzeće. U drugim slučajevima, međutim, smanjenje je oko 20%, ali još uvijek je svota previsoka da bi je autor iz zemalja u razvoju mogao platiti.

ZAKLJUČCI: KAD ZLATNI OA NIJE DOVOLJNO DOBAR, KAKO BI IZGLEDAO PLATINASTI OA?

Nudimo nekoliko promišljanja o stanju naučnog izdavačkog sistema i iz perspektive čitatelja i autora. Neki od nas dodaju filozofske kao i pragmatične razloge zašto je OA sistem etički prikladan sistem, navodeći privatne i javne dobiti od sistema koji (u konačnici) finansira javnost i koji je svojstven duhu nauke i istraživanja.

Kao čitatelji pokazujemo opći entuzijazam za OA, iako neki od nas osjećaju intenzivniju potrebu za ovom promjenom od drugih. Oni koji su manje zabrinuti smatraju da naše institucije ili agencije adekvatno zadovoljavaju naše potrebe kao čitatelja, bez obzira na OA. Međutim, OA je iz perspektive autora puno složeniji. Oni koji žele objavljivati u OA sistemu suočavaju se s različitim pritiscima. S jedne strane, postoji potreba za plaćanjem autorskih naknada koje zahtijevaju vrhunski OA časopisi. S druge strane, ta sredstva bi bilo bolje usmjeriti u druge svrhe. Jedno od nas predložilo je da bi autori koji se susreću s ekonomskim izazovima najbolje mogli objavljivati u manje vidljivim časopisima jer tamo mogu priuštiti naknadu za objavljivanje. Ipak, istraživači u mnogim tim zemljama moraju objavljivati u istim tim časopisima s većim faktorom utjecaja zbog profesionalnog napredovanja. Rezultat je različit nivo entuzijazma za sistem OA koji je otvoren čitateljima. Međutim, za autore je to igra s visokim ulozima. Ekonomski status autora općenito može držati izvan igre, što zauzvrat znači da je system *zlatnog OA* danas neučinkovit kao rješenje za naučnu komunikaciju.

Također primjećujemo da promjena u jednom dijelu naučnog komunikacijskog sistema prema otvorenosti može imati nenamjerne posljedice drugdje u sistemu, ali i posljedice koje su nepoznate ili o kojima se još uvijek nije diskutiralo. Ovaj je rad bio prilika da se ispita potpunija zbirka iskustava naučnika

⁶<http://biomedcentral.com/authors/oawaiverfund/>.

s izdavačkim režimima, dok se oni (napokon) mijenjaju prema onima koji su otvoreniji za čitatelje. Trebao bi postojati način finansiranja otvorenih modela izdavaštva koji mogu osigurati otvoren, transparentan, primjeren, inovativan pristup i rezultate za naučnike iz različitih kulturnih, političkih, nacionalnih i disciplinarnih okruženja.

“Zeleni papir” američke konsultantske skupine predlaže zanimljiv pristup (Kennison & Norberg 2013). Ovaj rad daje putokaz za prelazak časopisa na OA modele i njihovo finansiranje pri čemu, vjerovatno, autorske naknade ne bi bile dio poslovnog modela. Iako je u ranoj fazi provjere, ideja je uspostaviti višefaznu, višegodišnju tranziciju u kojoj brojne američke i nekoliko neameričkih institucija uplaćuju u fond koji bi potom bio isplaćen za finansiranje novih ili tekućih izdavačkih OA pothvata. Čini se da je ideja dobro zamišljena, iako je u svojim ranijim fazama implementacije usredotočena na Sjevernu Ameriku. Globalno čitateljstvo imalo bi koristi u ranoj fazi; u kasnijim fazama, institucije iz cijelog svijeta bile bi pozvane da podrže izdavanje OA časopisa u lokalnom i regionalnom kontekstu diljem planeta.

Ukratko, u ovom radu nudimo raznolik skup stavova o otvaranju pristupa naučnim publikacijama. Razmišljajući o odgovarajućim potrebama čitatelja i autora, zabrinuti smo zbog sistema koji može riješiti problem pristupa čitanju, ali ne rješava problem pristupa pisanju. Naglašavamo potpuno, inkluzivno globalno sudjelovanje naučnika u komunikacijskom sistemu koji izdvaja samo prema kriterijima vezanim za kvalitet i naučnost. Kao što je naša koautorica Laura Czerniewicz (2013) napisala na svom blogu, “pokret otvorenog pristupa treba proširiti svoj fokus s pristupa znanju na puno sudjelovanje u stvaranju znanja i u znanstvenoj komunikaciji.” ■

Izvori i literatura

- Beall, J. (2013). Scholarly Open Access: critical analysis of scholarly open-access publishing. Retrieved from <http://scholarlyoa.com/publishers/>
- Beverungen, A., Böhm, S., & Land, C. (2012). The poverty of journal publishing organization. *Organization*, 19(6), 929-938. <http://dx.doi.org/10.1177/1350508412448858>
- BioMed Central. (2014). BioMed Central open access waiver fund. Retrieved from <http://www.biomedcentral.com/developingcountries/waiverfund>
- Canagarajah, A. S. (2002). A geopolitics of academic writing. University of Pittsburgh Press. Pittsburgh, PA. [Also available online, chapter by chapter, here: <http://digital.library.pitt.edu/cgi-bin/t/text/text-idx?c=pittpress;cc=pittpress;view=toc;idno=31735062136514>]
- United States Department of Agriculture. Agricultural Marketing Service (AMS). (2014). Food deserts. Retrieved from <http://apps.ams.usda.gov/fooddeserts/foodDeserts.aspx>
- Czerniewicz, L. (2013, April 19). Inequitable power dynamics of global knowledge production and exchange must be confronted head on. London School of Economics and Political Science: Impact of social sciences – Maximizing the impact of academic research. [Web log]. Retrieved from <http://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2013/04/29/redrawing-the-map-from-access-to-participation/>
- Frass, W., Cross, J., & Gardner, V. (2013). Open Access Survey: Exploring the views of Taylor & Francis and Routledge authors. Retrieved from <http://www.tandf.co.uk/journals/pdf/open-accesssurvey-march2013.pdf>
- Henrich, J., Heine, S. J., & Norenzayan, A. (2010). The weirdest people in the world? *Behavioral and Brain Sciences*, 33(2/3), 61-83. <http://dx.doi.org/10.1017/S0140525X0999152X>
- Kennison, R., & Norberg, L. (2013). Toward a sustainable approach to open access publishing and archiving: A green paper. Retrieved from https://docs.google.com/document/d/1QrOGV6rJXo_RnhNAX1FNQYJ21J3uD5Nd2JInqihNY4/edit#heading=h.plv5ogmd1vr5
- Mittel, J. (2013, March 4). The real digital change agent. *The Chronicle Review. Chronicle of Higher Education*. Retrieved from <http://chronicle.com/article/The-Real-Digital-Change-Agent/137589>
- Morrison, H. (2013). Taylor & Francis open access survey: Critique. Retrieved from <http://poeticeconomics.blogspot.com/2013/03/taylor-francis-open-access-survey.html>
- Public Library of Science (PLoS). (2014). Publication Fees. Retrieved from <http://www.plos.org/publications/publication-fees/>
- Peterson, A. T., Emmett, A., & Greenberg, M. L. (2013). Open access and the author-pays problem: Assuring access for readers and authors in a global community of scholars. *Journal of Librarianship and Scholarly Communication*, 1(3), eP1064. <http://dx.doi.org/10.7710/2162-3309.1064>
- Solomon, D. J. & Björk, B.-C. (2012). Publication fees in open access publishing: Sources of funding and factors influencing choice of journal. *Journal of the American Society of Information Science*, 63(1), 98-107. <http://dx.doi.org/10.1002/asi.21660>

O simbolici ptica u srednjovjekovnim rukopisima*

Srednjovjekovni bosanski rukopisi, iako rasuti svuda po svijetu, u posljednjem su desetljeću sve privlačniji za proučavanje. To potvrđuju već objavljena kritička izdanja koja su postala temelj slavističkih filoloških istraživanja. Fragmentarno sačuvani bosanski rukopisi, kanonski i nekanonski tekstovi, manje ili više su iluminirani. Dva su temeljna načina na koja su oslikavani – pomoću inicijala ili pomoću minijatura.

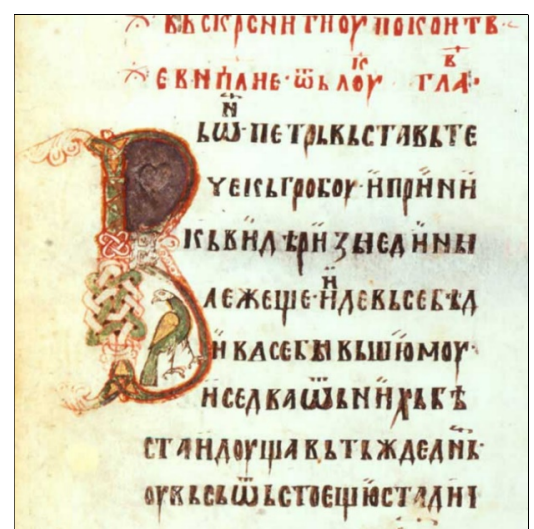
Vjerovalo se da su raskošne iluminacije – geometrijski, biljni, životinjski ili figuralni motivi, vinjete, pažljivo odabrane boje, zlato – samo pomoćna sredstva, ukrasi koji su se razvijali u nekoj možda posebnoj srednjovjekovnoj slikarskoj radionici. No, istraživači ukazuju na to da knjižno slikarstvo može nositi i određeno značenje u skladu sa svojom pozicijom u tekstu.

Predmet ovog istraživanja jeste simbolika ptica, koje su se u srednjovjekovnim bosanskim rukopisima oslikavale i kao minijatura i kao inicijal. Da ptica nije rijetkost u ovom knjižnom slikarstvu, može biti potvrđeno na osnovi brojnih primjera. Miroslavljevo evanđelje (skr. *Mir*), iako iz humske redakcije, bilo bi najreprezentativniji rukopis za ovu tvrdnju. Ukrašeno je velikim brojem inicijala (njih oko 30) s nekom vrstom ptice. Pored *Mir*, u nešto manjem broju iluminacija ovdje će biti predstavljene i ptice koje se javljaju u Divoševu evanđelju te Giljferdingovu apostolu. Pojava ove iluminacije u različitim bosanskim rukopisima svjedoči o likovnom kontinuitetu unutar korpusa iluminacije bosanskog porijekla, ali i prožimanje s drugim rukopisima na širem slavenskom području.

Ptica može biti upletena u sam stilizirani inicijal (Div 161a i Mir 9b) ili oslikana u ili na inicijal kao njegov sastavni dio (Mir 2b i Mir 62a). Čini se zanimljivom slika Mir 182a s dvama inicijalima slova *r*. Na prvom inicijalu jedna oslikana ptica u kljunu “drži” inicijalno slovo, dok drugi inicijal pored jedne na vrhu ima još dvije ptice okrenute jednu drugoj upletenih vratova.

Div 161a

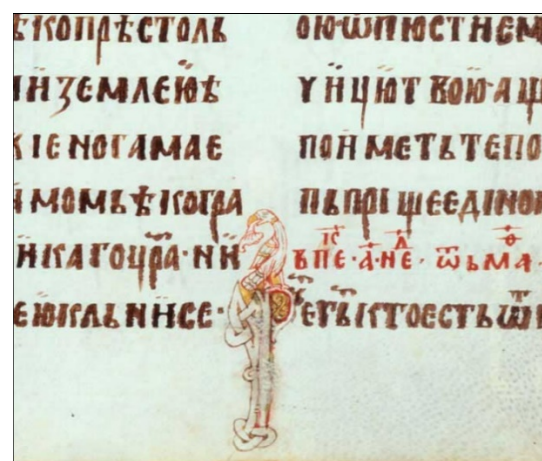
Mir 2b

* Tekst pripremljen za izlaganje 9. travnja 2021. godine na Internacionalnom znanstvenom kolokviju *Bosansko ćirilično naslijeđe, uz bibliofilsko izdanje Mletačke bosanske knjige / Mletačkog zbornika* (Sarajevo: Mladinska knjiga, 2020).

Mir 9b

Mir 62a

Mir 182a

Za ovo istraživanje posebne su upravo iluminacije dviju ptica okrenute jedna drugoj, s različitim položajima glave, oslikane u savršenoj simetriji. O tim iluminacijama govori i Ema Mazrak u tekstu *Prilog proučavanju iluminacije evanđelja Divoša Tihoradića*. Baveći se raznim istočnim i zapadnim utjecajima na stil, Mazrak zaključuje da su figure ptica uglavnom rađene “u duhu arhaičnije romaničke iluminacije primijenjene u Manojlovom evanđelju, a potom i u Div” (2019: 87). Takvi se stilski primjeri, kaže Mazrak, mogu naći i na arhitektonskim građevinama i upoređuje ih s “reljefima fasada crkava Moravske škole [...] koji imaju svoje paralele upravo u Div, ali i u nekoliko drugih rukopisa srednjovjekovne Bosne” (2019: 89).

Div 59a

Div 114b

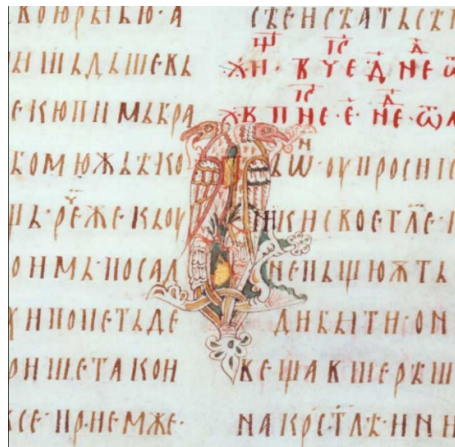
Gilj 169b

Mir 91b

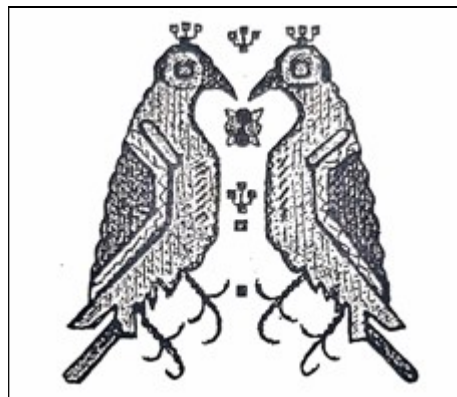

Mir 229b

Mir 162a

Možda je začuđujuća sličnost ovih iluminacija s motivom dviju ptica na jagluku, koji Ćiro Truhelka opisuje u svom prilogu *Domaća tekstilna industrija u Bosni i Hercegovini*. Prema Truhelki, ovaj je motiv – kao i svi drugi životinjski i biljni prikazi – tuđi, dospio s islamskom kulturom s istoka, kojoj je Perzija utočište. Ptice su vrlo čest motiv na bosanskim ćilimima i vezu. Njihovu širu interpretaciju u okviru islamske umjetnosti daje Fatima Žutić u tekstu *Simbol ptice na bosanskom ćilimu i vezu*.

Dovođenje u vezu ukrase iz bosanskih srednjovjekovnih rukopisa i one iz tradicionalnog bosanskog veza još je primijenila profesorica Nakaš, izdvajajući u svom predgovoru Divoševog evanđelja inicijal v “s ukrasima sličnim vezu na tkanini” (2018: 23).

¹ Autorica je zahvalna Adnanu Rondiću koji je dao podatke i ustupio fotografije vezenog predmeta za korištenje u ovom istraživanju.

Vezeni peškir s motivom dviju ptica okrenute jedna drugoj čuva se kod porodice Rondić.¹ Vez je radila Selima Rondić rođ. Talović iz Prijepolja. Adnan Rondić, u čijem vlasništvu je sada taj vez, pretpostavlja da je izrađen u periodu 1928–1930. u Sarajevu, jer je Selima Rondić, njegova nana, u to vrijeme boravila u ovom gradu. Ptice su izvezene na dvama krajevima peškira u crvenoj i žutoj te okružene grančicama u plavoj i zelenoj boji.

Ptica simbolizira dušu koja, leteći putem od zemlje ka nebu i obratno, traga za vlastitim jastvom. U tom stalnom putovanju kroz različite stepene nastoji se uzdići iznad egzistencijalnog i, poput trideset Attarovih ptica na putu za Simurgom, doći do samospoznaje da je ono za čim traga u njoj samoj.

Simetrija pripada uvjetnome svijetu i nije princip sebi. Na prikazu su ptice iz srednjovjekovnih bosanskih rukopisa povezane rukama. Time je naznačeno da simetrijom ili dualnošću vlada jedan Princip te da je moć svega razdjeljivog uvjetna i ovisna o Njemu. Da nije toga dvoga, da nije mnoštva, ne bi bilo ni Jednog. “Jedan bijaše u mnoštvu, a mnoštvo bijaše u Jednom”, kako reče Attarov Simurg u perzijskoj teološko-mističnoj poemi *Govor ptica* (2003: 317).

Ovi prikazi ptica u potpunoj simetriji predstavljaju attarovski motiv odraza u ogledalu. Da nije Simurga, ne bi bilo ni odraza ptica. Ali u njihovom “mi” skriveno je Simurgovo “Ti”. Taj princip sadržan je u tkanju i vezu, u njihovoj suštini. Vertikalna nit ili podloga naziva se *osnova* i simbolizira jedinstvo, dok je horizontalna nit, *potka*, mnoštvo manifestacija. Potka se upliće u osnovu tako da je cijelu prekriva. Ali postojanost potke ovisi samo o osnovi. Kada bi se osnova izvukla, potka ne bi imala nikakvu ulogu i predmet bi izgubio smisao.

Motiv dviju ptica okrenute jedna drugoj, prisutan još od najstarijih kultura, svjedoči kontinuitetu jednog slikarskog rješenja unutar korpusa iluminacije bosanskih srednjovjekovnih rukopisa, prenoseći ga na druge oblike kulturnog izražavanja. ■

Spisak skraćenica

Div – Evanđelje Divoša Tihoradića, tetraevanđelje bosanskog porijekla iz druge četvrtine 14. stoljeća. Danas se nalazi na Cetinju.

Giljf – Apostol bosanskog porijekla iz 13. ili 14. stoljeća koji se čuva u zbirci Aleksandra Giljferdinga u Sankt Peterburgu.

Mir – Miroslavljevo evanđelje, puni aprakos, napisano za humskog kneza Miroslava u drugoj polovini 12. stoljeća. Danas se nalazi u beogradskoj Narodnoj biblioteci.

Literatura

Attar, Feriduddin Muhammed (2003) *Govor ptica (Mantik al-tayra)*. Ahmed Ananda (prev), Sarajevo: Kulturni centar I. R. Iran.

Cvetković, Branislav (2014) “Zaglavljje Dekaloga u Hvalovom zborniku – prilog semantici srednjovjekovne iluminacije”, *Ars Adriatica*, 4, 155–172.

Guénon, René (1995) “The Language of the Birds”. U: Isti, *Fundamental Symbols: the Universal Language of Sacred Science*. Alvin Moore (prev), Cambridge: Quinta Essentia, 39–45.

Nakaš, Lejla (2018) “Divoševo evanđelje: rukopis iz druge četvrtine 14. stoljeća”. U: Ista, *Divoševo evanđelje: studija i kritičko izdanje teksta*. Sarajevo: Institut za jezik, 7–102.

Mazrak, Ema (2019) “Prilog proučavanju iluminacije evanđelja Divoša Tihoradića”. *Inicijal: časopis za srednjovjekovne studije*, 7, 83–100.

Moker, Mubina (2003) “Attarovo raskrivanje vlastite biti”. *Znakovi vremena*, 6/21, 185–191.

Truhelka, Ćiro (1899) “Domaća tekstilna industrija u Bosni i Hercegovini”, *Školski vjesnik. Stručni list Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu*, 6, Ljuboje Dlustuš (ur), Sarajevo: Zemaljska štamparija, 854–869.

Žutić, Fatima (2014) “Simbol ptice na bosanskom ćilimu i vezu: interpretacija”, *Znakovi vremena*, 64/17, 95–118.

Upotreba skraćenica u zatvorenoj Fb grupi

“Vrijeme je novac!” Ova izreka svestranog Amerikanca Benjamina Franklina, koji je živio u 18. vijeku, danas je aktuelna više nego ikad. I, zaista, čovjek 21. vijeka nastoji sebi pojednostaviti život u svim sferama u kojima je to moguće. Ljudi su u stalnoj potrazi za tzv. brzinskim receptima, za čiju pripremu ne treba sate provoditi pokraj šporeta, telefon je postao višenamjenska sprava i, pored komunikacijske, dobio je informativnu, zabavnu, obrazovnu, savjetodavnu i mnoge druge funkcije. Automobili su odavno prestali biti luksuz i postali su važna karika u svakodnevnoj jurnjavi za uspješnom realizacijom dnevnih obaveza.

U traganju za potrebnim informacijama u ovoj tzv. informatičkoj eri ne treba više prelistati na stotine knjiga i časopisa, nego su one na dohvata ruke svima onima koji su iole informatički pismeni. Tako se, npr., prave privatne grupe na društvenim mrežama unutar kojih članovi mogu dobiti odgovore na sva pitanja. S jedne strane one predstavljaju spas za onoga koji ima neki problem ili dilemu, a s druge strane predstavljaju nepresušno vrelo za lingvistička istraživanja. Pored svih nauči o jeziku zanimljivih pojava, izdvaja se upotreba skraćenica unutar tih zatvorenih grupa, a što se može dovesti u direktnu vezu sa brzinom življenja i potrebom da se skрати vrijeme pisanja.

Prateći jednu isključivo žensku Facebook grupu, čije su članice različite starosne dobi, različitog obrazovanja i različitih zanimanja, može se primijetiti velika koncentracija skraćenica širokog profila. S aspekta definicije skraćenica da one podrazumijevaju “riječ ili više riječi koje se u pismu skraćuju radi uštede prostora i bržeg pisanja” (Halilović – Palić – Šehović 2010: 1204), njihova je upotreba razumljiva. Zbog činjenice da grupu sačinjavaju žene koje svakodnevno imaju širok dijapazon obaveza, upotreba skraćenica, čak i onda kada su to neke netipične skraćenice, ima svoj smisao i opravdanje.

U radu *Skraćenice u tekstualnim porukama* Edna Klimentić, govoreći o razlozima nastanka skraćenica koje tinejdžeri upotrebljavaju u međusobnoj prepisci, ističe “činjenicu da je pisanje tekstualnih poruka uslovljeno i ograničeno brojem karaktera (160 karaktera) predviđenih za jednu poruku”, ali i stav “da te poruke tipkaju mladi, što podrazumijeva i upliv mladalačke energije i potrebe da se misao što prije obznani, kreativnost te želju da ostanu tajnoviti i prikriju stvarno značenje svog komuniciranja od potencijalnih ‘uljeza’” (Klimentić 2016: 15). Razloge za upotrebu skraćenica u ženskim zatvorenim Facebook grupama treba tražiti u hroničnom nedostatku vremena i sijasetu obaveza koje stoje pred ženama, u užurbanom načinu života ili u jednostavnoj potrebi da na kraći način izraze ono što im je na umu. Također, žene u velikom broju slučajeva nose breme odgovornosti u porodičnom i poslovnom smislu i informacija koju će dobiti u grupi za njih znači zaobilazanje mnogih prepreka do saznanja o nečemu i uštedu vremena, a zbog nagomilanih životnih problema pravopisna pravila im nisu na listi prioriteta. Iako se, prije svega, govori o pravopisnom aspektu, ne može se zaobići ni onaj socijalni prilikom upotrebe skraćenica.

“Pravopisna norma objašnjava pravila pisanja koja su prihvaćena kao šira jezičko-kulturna pisana komunikacija, odnosno dogovor. Ali ona objašnjava i pravila koja su rezultat pisane tradicije” (Jahić, u: Jahić – Halilović – Palić 2000: 74). Pošto je pisanje skraćenica u nadležnosti pravopisa, u *Pravopisu bosanskoga jezika* iz 2017. godine skraćenicama i njihovim vrstama je posvećeno cijelo poglavlje, a u odnosu na pravopise koji su prethodili ovom, dodata je i *Rječnik skraćenica*. Skraćenice mogu biti *ustaljene* i *prigodne* (Halilović 2017: 93). Međutim, građa prikupljena iz zatvorene Facebook grupe samo djelimično odgovara ovoj klasifikaciji. Među skraćenicama prikupljenim na Facebooku ima ustaljenih, prilikom čijeg pisanja se odstupa od pravopisne norme. To se događa i u slučajevima gdje je posve jasno kako treba pisati neku skraćenicu.

Prije same podjele skraćena treba napomenuti da se sve odnose na korpus bosanskoga jezika i da su napisane bez ikakve intervencije, onako kako su izvorno navedene u grupi. Isto tako, veliki broj skraćena ima i svoje varijante. Prikupljena građa se samo jednim dijelom može svrstati u jednu od dviju vrsta ponuđenih u *Pravopisu bosanskoga jezika*. To se može odnositi na ustaljene skraćene tipa *dr.*, *npr.* i sl. Međutim, mnogo je više ovih riječi koje zahtijevaju dodatnu klasifikaciju. Ako se posmatra prikupljena građa, skraćene bi se mogle, na jedan slobodan način, klasificirati u pet grupa: prva grupa bi bile **ustaljene** skraćene, druga grupa **improvizirane** skraćene, a treća grupa su skraćene **iz stranih jezika**. U četvrtoj grupi bi bile skraćene koje su se već **ukorijenile u pisanoj komunikaciji**. Petu grupu čine one skraćene koje se **ne upotrebljavaju često, a kod kojih je moguće definirati značenje**.

U prvoj grupi su našle svoje mjesto skraćene koje se upotrebljavaju **svakodnevno i u svim prilikama**. To su skraćene koje su navedene u bilo kojem pravopisu bosanskoga jezika ili pravopisnom priručniku, *npr. br.* (broj), *dr.* (doktor), *npr.* (naprimjer), *itd.* (i tako dalje), *god.* (godina), *mj.* (mjesec) i varijanta *mje.*, *tj.* (to jest), *P. S.* (post scriptum). Unutar ove grupe susreću se i skraćene tipa: *BG* (Beograd), *DZ* (dom zdravlja), *KM* (konvertibilna marka), *ORL* (otorinolaringolog), *UZ* (ultrazvuk) ili njeni oblici *uz* ili *uv*, *TZ* (Tuzla), ali i skraćena *Sa* (Sarajevo) i njena varijanta s tačkom *Sa.*, *BL* (Banja Luka), *Sl* (Slovenija). Međutim, primjetno je da se ove skraćene često susreću u obliku bez tačke, *npr. br.*, *dr.*, *itd.*, *npr.*, *tj.*, *PS.* i sl. Kada je riječ o skraćenici *god.*, ona se upotrebljava i u obliku *g.*

Druga grupa su tzv. **improvizirane skraćene**. To su one skraćene koje su nastale u određenom trenutku i pripisuju se individui. Nije zabilježena masovna upotreba ovih riječi niti njihovo češće ponavljanje, a kod pojedinih skraćena, izvan šireg konteksta, *npr. mgmt* (menadžment), *op.* (operacija u medicinskom smislu), *dd* (dobrodošla), *odg* (odgovarati – ‘biti pogodan, prikladan, podesan za neku namjenu’ /Halilović – Palić – Šehović 2010: 797/), *evt* (eventualno), *tr* (trgovina – ‘dućan, prodavaonica’) – teško je definirati značenje.

U trećoj grupi se nalaze **skraćene preuzete iz stranih jezika**, a to su: *fb* (Facebook – ‘internetska društvena mreža’) i njena varijanta *fc*, *ytb* ili varijanta *yt* (youTube – ‘populama mrežna usluga za razmjenu videozapisa’), *BFF* (Best friends forever – ‘najbolji prijatelji zauvijek’), *BB* (Blemish Balm – ‘balzam za nepravilnosti’), *CH* (Confoederatio Helvetica – ‘Švicarska’), *omg* (Oh, my God! – ‘O, moj Bože’), *CV* (Curriculum Vitae – ‘biografija, životopis’).

Skraćene koje su se već ukorijenile u pisanoj komunikaciji i koje pripadaju četvrtoj grupi su: *poz* (pozdrav) ili *poz.*, *aBd* (ako Bog da) i njene varijante *akb* i *aBdaa*, *dog* (dogovoriti se), *lp* (lijep pozdrav) i drugi oblici *lp* i *lij poz.*, *pp* (privatna poruka) ili njeni oblici *pp* i *p.p.*, *KTB* (kod tebe), *ugl* (uglavnom), *def* (definitivno), *odg* (odgovor), *mob.* (mobitel) i sl.

Postoje i one skraćene koje se ne upotrebljavaju često, a kad se upotrijebe, može se bez problema odrediti njihovo značenje. Takve su: *bul.* (bulevar), *sl. put* (sljedeći put), *tjt.* (to je to), *tabl.* (tablete), *vit* (vitamin), *sub* (subota), *B Brijeg* (Bijeli Brijeg), *C. Vila* (Čengić Vila), *K. Glava* (Kobilja Glava) i sl.

Također, treba spomenuti i skraćene tipa *NZ* (ne znam) ili njene varijante *nezz* ili *nzm* te *nmg* (ne mogu), koje su dosta problematične s aspekta postojeće pravopisne norme u pogledu rastavljenog pisanja odrične riječi *ne* uz glagole. Dakle, u ovim slučajevima se zanemaruje navedeno pravopisno pravilo i kada se ovi glagoli uz riječ *ne* pišu u punom obliku.

Upotreba skraćena je, čini se, u današnjem vremenu sve raširenija pojava. Međutim, postavlja se pitanje kako pomiriti njihovu upotrebu i pravopisna pravila kojim je uređeno pisanje skraćena. Iz navedenih primjera posve je jasno da se u mnogim slučajevima zaobilazi pravopisna norma, ali se ide čak dotle da se izmišljaju nove skraćene koje nisu prepoznate u normativnim priručnicima i niko ne traži njihovo tumačenje, što znači da ih žene u grupi razumiju. Neke od njih su postale praksa i kao takve se podrazumijevaju. Razloge za to treba tražiti u žurbi prilikom pisanja (pa osoba koja skraćenu riječ izostavi i tačku koja obavezno dolazi iza nje), u stepenu obrazovanja i poznavanja pravopisnih pravila, u nemarnosti prilikom pisanja i činjenici da se samo želi zadovoljiti forma i nešto napisati, vodeći se mišlju da je primjena pravopisnih pravila totalno nebitna. Da li će ovakve pojave, kada svako nastoji nametati svoja pravila, izazvati konfuziju u sistemu komunikacije ili će ih ljudi razumjeti i prešutno prihvatiti? Nadati se, ipak, da će u ovoj bespoštednoj borbi pravopisna pravila odnijeti pobjedu. ■

Literatura

- Halilović, Senahid (2017), *Pravopis bosanskoga jezika*, Slavistički komitet, Sarajevo.
- Halilović, Senahid, Ismail Palić, Amela Šehović (2010), *Rječnik bosanskoga jezika*, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo.
- Jahić, Dževad, Senahid Halilović, Ismail Palić (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.
- Klimentić, Edna (2016), “Skraćene u tekstualnim porukama”, *Lingvazin* IV/1, Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli, Tuzla, 14–15.

Slobodnim stilom – stilistički podcast

Stilistički podcast u kojem slobodnim stilom razgovaramo o razvojnom putu stilistike kao discipline i suradnji s drugim disciplinama. Epizode možete besplatno slušati na:

<https://www.stilistika.org/slobodnim-stilom>,

<https://soundcloud.com/slobodnim-stilom> i

<https://rss.com/podcasts/slobodnim-stilom/>

Što je stilistika?

Stilistika je disciplina čija je domena istraživanja usko povezana uz pojam stila, stilskih figura i stilogenosti. Nabrojani su pojmovi izrazito polisemični pa shodno tome i teško određivi jednom, jednostavnom definicijom. S različitim pojmovima stila susreću se i studenti kroatistike. Neke od njih su tvrdnja francuskoga stilističara Guirauda da je stil neodređeni pojam koji stalno nadilazi granice u koje ga nam-

jeravaju zatvoriti. A. G. Matoš reći će da je stil nešto što se može usavršavati, ali ne i naučiti jer je stvar individualnosti.

Stilistiku se od početka njezina razvoja povezivalo uz lingvistiku i teoriju književnosti pa su tako nastale i njezine dvije najpoznatije grane: lingvistička i literarna stilistika. Može se činiti da je takav položaj discipline, između jezika i književnosti, mogao donijeti plodan razvojni put. Međutim, češće je bila na meti kritičara, pa čak i među stilističarima. Neodredivost ili priklanjanje jednoj od tih dviju grana doprinijela je stavu o stilistici kao nedorasloj disciplini. Ipak ona ne zastaje samo na suradnji s lingvistikom i teorijom književnosti nego danas surađuje s diskurzivnim, kognitivnim i pragmatičnim teorijama, semiotikom, postkolonijalnom ili feminističkom teorijom. Uz sva navedena znanja, dobar bi stilističar trebao posjedovati i sposobnost interpretacije i kritičkoga pristupa tekstu i diskurzu, što nije nimalo lagan zadatak, ali jest i jedna od osobina koja privlači znanstvenika da se bavi upravo tom disciplinom¹.

Što je Stilistika.org?

Portal www.stilistika.org pokrenut je 2015. godine s ciljem da postane referentno mjesto svim stilističarima, filozofima, teoretičarima književnosti, lingvistima. Uredništvo portala čine redoviti profesor na Katedri za stilistiku Odsjeka za kroatistiku Krešimir Bagić, docentica Anera Ryznar i asistentica Gabrijela Bionda. U šest godina postojanja portal se može pohvaliti širokim dijapazonom elektroničkih izdanja knjiga, rubrikom posvećenoj isključivo studentskim radovima, diplomskim i seminarskim koje pišu na stilističkim kolegijima te *Stilotekom*, koju čine rasprave, analize i prikazi. Tekstovi se tematski dijele na one koji su posvećeni analizi stila književnih velikana, ali i stilogenim postupcima u drugim umjetničkim praksama ili svakodnevicima.

Koji je cilj podcasta *slobodnim stilom*?

Podcast *Slobodnim stilom* nova je rubrika portala *Stilistika.org*. Ideja o dodavanju *slobodnoga stila* već postojećem sadržaju portala proizašla je iz potrebe da se portal osvježi i osuvremeni. Podcast smo prepoznali kao oblik govorne izvedbe obilježen slobodnim stilom – sudionici u nekoj mjeri dolaze pripremljeni snimati razgovor, ali on je svakako opušteniji od onih u televizijskim i radijskim emisijama. Glavni je cilj stilističkoga podcasta upoznati slušatelje sa stilistikom kao disciplinom i njezinom glavnom osobinom kojom se ističe u odnosu na ostale – interdisciplinarnost. Upravo ona potaknula nas je da istražimo, u suradnji s gostima, na kojem je razvojnom putu stilistika danas: u kojim sve područjima može biti primjenjiva, do kojih novih spoznaja dolazimo pomoću nje, i u jeziku i u književnosti, i naposljetku, želimo slušatelje potaknuti na kreativno stvaranje i kritičko promišljanje.

¹ Katnić-Bakaršić, Marina. 2016. Stilistika na raskrižju: kojim putem dalje? U: *Svijet stila, stanja stilistike*. Zbornik radova. <https://www.stilistika.org/katnic-bakarsic>

Slobodnim stilom razgovaraju...

...voditeljica podcasta Gabrijele Bionda, asistentica na Katedri za stilistiku zagrebačkoga Filozofskog fakulteta i doktorandica na poslijediplomskom doktorskom studiju hrvatske kulture. I studentice prve godine diplomskoga studija nastavničkoga smjera kroatistike Iva Antičević i Ana Žagmešter, koje vode svoju rubriku svaki drugi tjedan *Slobodnim stilom od a do ž*. Iva je i studentica prve godine diplomskoga studija lingvistike, a Ana studentica prve godine diplomskoga studija fonetike. Naš je tim trenutačno malen obimom, što znači da se brinemo o svemu: pisanju scenarija, dogovoru s gostima, snimanju i postprodukciji, ali s velikim planovima za budućnost podcasta.

Stilski potpis

Naši će gosti odgovarati na pitanja na kraju svake emisije i tako ostaviti svoj stilski potpis. Upitnik je inspiriran pitanjima na koja su naši pisci odgovarali u anketi *Jezik in fabula*, ali i zadacima koje zadajemo studentima na stilističkim kolegijima te Queneautovim *Stilskim vježbama*. Pitanja je sedam, a glase:

1. Vaša najdraža stilski figura!
2. Koji biste novi interpunkcijski znak predložili?
3. Koju pjesmu znate recitirati napamet?
4. Koju biste pjesmu voljeli naučiti recitirati?
5. Da se možete izražavati samo jednom vrstom riječi, koja bi to bila?
6. Svojedobno je napravljen popis neprevodivih riječi, a koje znače kakav osjećaj, npr. njem. *Waldeinsamkeit*; usamljenost čovjeka koji boravi u šumi. Za koju hrvatsku riječ smatrate da je neprevodiva?
7. Predložite novu riječ koja bi označavala kakav osjećaj, a koja još nije dio hrvatskoga rječnika!

Kakve su dosadašnje epizode i koji su budući planovi?

Počevši od 13. 11. 2021, nove epizode objavljujemo svake subote. Dosad su gosti bili vrhunski retoričar i govorni trener Davor Stanković te Kristian Novak, proslavljeni romanopisac. Studentice su *Slobodnim stilom od a do ž* predstavile izložbu Predmet: Hrvatski, a njihova se posljednja rubrika bavi stilom toaletnoga diskurza u kojemu analitički predstavljaju taj kratak oblik suvremenoga načina slobodnoga izražavanja koje je ograničeno prostorom. Planiramo ugostiti pjesnike, prozaike i dramatičare, novinare, sociologe, semiotičare – sve koji se jezikom služe kako bi razvili i iskazali svoj stil. S obzirom na to da svaki gost ostavlja svoj stilski potpis, u planu je napraviti suvremeni leksikon stila koji može poslužiti za neke buduće stilističke interpretacije, ali i kao zanimljiv zapis vremena u kojemu naši suvremenici djeluju. ■

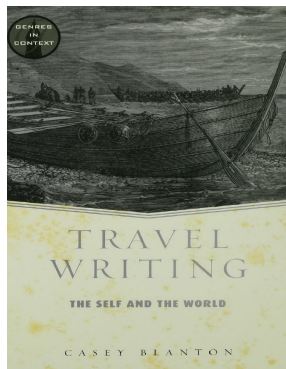
Možete nas pratiti i na društvenim mrežama:

<https://www.facebook.com/slobodnimstilom>

<https://www.instagram.com/slobodnim.stilom/>

Casey Blanton: *Travel Writing. The Self and the World*

(Routledge, New York, 2002, xviii+148 str.)

Knjigu *Travel Writing. The Self and the World* autorice Casey Blanton objavila je kuća Routledge 2002. godine kao dio edicije *Genres in Context*, čiji je zadatak ponuditi kritički prikaz historijskog razvoja sljedećih književnih žanrova: biografija, bajka, fantastika, pisanje o prirodi, naučna fantastika – prije i poslije 1900. godine, plovidbeni narativ, kratka priča i putopis.

Posljednja u nizu prati razvoj putopisnog žanra – od Herodota do najuspješnijih savremenih putopisaca, pri čemu se posebna pažnja posvećuje reprezentativnim autorima od 18. stoljeća do danas. Knjiga je zamišljena kao teorijski doprinos te kao kritička i analitička studija djela autora koji su pažljivo odabrani – koliko je to bilo moguće u okviru raznolikosti putopisnog žanra – kao predstavnici različitih tokova razvoja.

Ističući kako je proučavanje ovog žanra Sizifov posao, Blanton već u *Predgovoru* upozorava na niz poteškoća s kojima se suočila. Prije svega, definicija putopisa predstavlja svojevstan izazov. U mnoštvu tekstova koji se bave putovanjem prepoznavanje onih koji zaista pripadaju putopisnom žanru vrlo je zahtjevan posao. S tim u vezi, temeljna pretpostavka ove studije počiva na tome da je osnovni zadatak putopisa upoznavanje čitaoca s Drugim, pri čemu se neizbježno ostvaruje veza između *ja (self)* i svijeta.

Autorica razvoj žanra prati upravo na liniji razvoja te veze, odnosno analizira kako se pripovjedačev glas javljao i mijenjao od antičkih putopisa do danas. Knjiga prikazuje kako su se promjene u žanru dešavale istovremeno s promjenama upletenosti naratora u tekst te njegovog odnosa sa svijetom koji ga okružuje i o kojem govori: ljudima, mjestima te moralnim i estetskim vrijednostima.

Sljedeći izazov – najveći – kako Blanton upozorava, tiče se odabira reprezentativnih autora. Izdvojeno je osam putopisaca u periodu od 18. stoljeća do danas koji predstavljaju pionire novih faza u žanru. Svaki od njih je svojim tekstovima unio promjene u odnosu *ja – svijet*. Studija je obuhvatila sljedeće autore: James Boswell, Mary Kingsley, Graham Greene, Peter Matthiessen, V. S. Naipaul, Bruce Chatwin te Paul Theroux i Roland Barthes.

Knjiga počinje *Predgovorom (Preface)*, u kojem autorica piše o ciljevima, spomenutim izazovima, kriterijima kojima su definirane promjene faza u žanru te o odabranom korpusu. Potom slijedi *Hronologija (Chronology)*, u kojoj su obuhvaćene godine važne za autore kojima se studija bavi: njihovo rođenje, putovanje, objavljivanje djela i smrt. Iza *Hronologije* slijedi prvo poglavlje u kojem je prikazan historijski osvrt na razvoj putopisnog žanra od antike do danas, a zatim sedam poglavlja od kojih je svako posvećeno pojedinačnom autoru, osim posljednjeg, u kojem je ponuđena komparativna analiza dvojice autora. Nakon osmog poglavlja slijede *Bilješke i izvori (Notes and References)* te *Bibliografski esej (Bibliographic Essay)* u kojem se Blanton iscrpno osvrtuje na naučnike i radove koji su se bavili putopisnim žanrom. Knjiga je zaključena *Preporučenim naslovima (Recommended Titles)* i *Indeksom (Index)*.

U prvom, ujedno i najobimnijem, poglavlju *Narrating Self and the Other: A Historical Overview* Casey Blanton prati historijski razvoj žanra na planu naratorove uloge – od antičkih putopisa u kojima je glas naratorovog *ja* tih, a opisi ljudi, mjesta i pojava su *objektivni*, barem na nivou forme, do savremenih putopisa i njihovih preteča koje sežu do 18. stoljeća, kada dolazi do sve snažnijeg odjeka naratorovog *ja*. Autorica ukazuje na dugu i bogatu historiju ovog graničnog žanra, čiji je razvitak bio pod utjecajem mnogobrojnih formi poput memoara, dnevnika, brodskih dnevnika te narativa avanture, istraživanja, putovanja i bijega.

Proučavajući antičke tekstove, Blanton iznosi argumente da prvi putopisac nije grčki historičar Herodot – iako je pisao o svojim putovanjima – već časna sestra Egeria iz 5. stoljeća koja je u pismima drugim časnim sestrama iz samostana prenosila svoja iskustva s hodočašća u Jerusalem. Za razliku od Herodota, Egeria je opise mjesta, ljudi i pojava obogatila simboličkim značenjem. Upravo u ovom postupku autorica prepoznaje početak dugog puta ka modernom putopisu. Historijski prikaz dalje se nastavlja putopisima misionara i istraživača poput Marca Pola i Christophera Columbusa te djela *heroja osvajača* – kako ih percipira evropocentrična kultura – iz 16. i 17. stoljeća poput Cortésa Ralegha. Prekretnica u odnosu između *ja* i svijeta prepoznata je u djelima iz 18. stoljeća; tada dolazi do snažnog naratorovog uplitanja vlastitih emocija, misli i dosjetki. Razvoj žanra će od te tačke do danas u ovom poglavlju biti ukratko prikazan, dok će se predstojećih sedam poglavlja baviti detaljnom analizom tih razvojnih tokova i njihovih predstavnika: od Boswellovog putovanja Evro pom do Barthesove slike Tokija.

Važno je skrenuti pažnju na to da autorica kroz historiju žanra prati ne samo evoluciju naratorova *ja* već i sliku o Drugom koju su putopisci predstavljali svojim čitaocima. Prikaz Drugog se također mijenjao: od imperijalističkog prikazivanja Drugog kao demona, što Blanton prepoznaje u Herodotovim tekstovima; preko misionarskih težnji koje su podrazumijevale da se Drugi treba *oplemeniti* evropskim, odnosno zapadnjačkim vrijednostima, za što autorica navodi primjere iz djela viktorijanskih žena putopisaca; do savremenog putopisa, koji u potpunosti dovodi u pitanje naše znanje o Drugom.

Drugo poglavlje '*Vain Travelers*': *James Boswell and The Grand Tour* analizira dva djela Jamesa Boswella, škotskog putopisca iz 18. stoljeća: *The Grand Tour* i *London Journal*. Upravo je Boswell prepoznat kao putopisac koji je prvi učinio iskorak ka krajnje subjektivnom putopisu u kojem je osnovni fokus na naratorovom *ja*. Nakon kratke biografije i osvrta na sadržaj putopisa studija se okreće analizi triju tehnika koje je Boswell koristio kako bi personalizirao opise svojih putovanja: odabir ključnih detalja u karakterizaciji likova, dijalog i tema koja se prožima cijelim djelom – naratorova unutrašnja borba između obaveze (*duty*) i strasti (*desire*). Posljednja je tehnika izdvojena kao ključna prekretnica u značaju naratorovog *ja*, odnosno presonaliziranju naracije, te joj autorica posvećuje mnogo pažnje.

Treće poglavlje *Victorian Women Travelers: Mary Kingsley* posvećeno je generaciji žena putopisaca sa sredine 19. stoljeća, kada su i dalje postojale snažne zabrane da žena putuje bez pratnje muškarca. Kao predstavnica te generacije izabrana je Mary Kingsley i njen putopis *Travels in West Africa*. Ova feministička studija žanra značajna je iz dva razloga: radi ukazivanja stilističkih i drugih razlika između putopisa pisanih ženskom rukom i onih čiji su autori muškarci te radi analize razvoja odnosa između naratorkinog *ja* i svijeta. S tim u vezi, ističe se jedna dihotomija prisutna u svim ženskim putopisima iz ovog perioda: rascijepanost naratorkinog *ja* između tradicionalne žene 18. stoljeća, koja mora voditi računa o obavezama u kući i strogom moralu koji definira androcentrična kultura, s jedne strane, te željom da se prepuste *divljem putovanju* onog trenutka kada se udalje od te kulture. Percepcija Drugog također je definirana rodnom perspektivom, ali i ona uključuje antagonizam – dok se Kingsley i njene savremenice identificiraju s kolonijaliziranim i potčinjenim Drugim, pri čemu subverziraju kolonizatora, istovremeno ukazuju na to kako je Drugom ipak potrebna ruka Evrope.

Nastanak psihološkog putopisa koji se javlja u periodu između dva svjetska rata istražuje se u četvrtom poglavlju *The Modern Psychological Journey: Graham Greene*. Ova se promjena u putopisnom žanru javlja u periodu kada je svijet ostao razoren ratnim užasima, a pojedinac se suočio s beznađem i pesimizmom. Graham Green i njegov putopis *Journey without Maps* izabrani su kao predstavnici te generacije. U studiji se argumentira kako je putovanje zapravo metafora za traženje vlastitog *ja*, a u središtu je uplašeni narator koji pokušava pronaći skrovište u svijetu bez vjere. Autorica promjenu vidi i u odnosu naratorovog *ja* prema svijetu – pripovjedač se ne trudi vjerodostojno opisati svaki detalj mjesta kroz koja prolazi, već je funkcija tih mjesta povezivanje s nekom ličnom putopišćevom uspomenom, stoga je Greenova Afrika zapravo slika njegovog djetinjstva. Također, Blanton skreće pažnju na to da je putopisni žanr pod snažnim utjecajem drugih književnih žanrova, stogaopisi prirode, koji se rijetko javljaju, imaju zadatak da prikažu borbu nemoćnog čovjeka spram većih sila što je čest motiv u poeziji ovog perioda.

U poglavlju *Nature-Travel Writing: Peter Matthiessen* istražuje se utjecaj prirodnih nauka na putopisni žanr. Iako, kako autorica otkriva, pisanje o prirodi motivirano naučnim potrebama i putopis nikada nisu bili strani jedno drugom, u drugoj polovini 20. vijeka putopisci uspijevaju objediniti naturalističke imperATIVE i aktuelne žanrovske odlike. Peter Matthiessen i njegov putopis o Tibetu *The Snow Leopard* odabrani su kao primjer. Nakon kraće autorove biografije, u kojoj je iznesen važan detalj da je Matthiessen bio budist te da se uputio prema Tibetu nakon suprugine smrti, Blanton prati dva nivoa koji se ostvaruju u njegovom putopisu: naučno-avanturistički i duhovni. Prvi se nivo tiče opisa prirode koji su pod utjecajem razvoja ekološke svijesti, odnosno avantura koje narator doživljava na svome putovanju. Drugi se nivo tiče duhovnog budističkog putovanja na kojem čitalac može pratiti preobrazbu naratorovog *ja*: od *ja* koje pati do *ja* koje spoznaje.

U šestom poglavlju *'Splenetic Travelers': V. S. Naipul* Blanton bira autora indijskog porijekla iz druge polovine 20. stoljeća koji je odrastao u Velikoj Britaniji. U njegovom putopisu *An Area of Darkness* analizira se ostvarenje naratorovog *ja* koje se nalazi na raskrižju kultura te odnos između *ja* i svijeta. Osjećaj nepripadanja putopisca šalje u Indiju u nadi da će tamo pronaći *red (order)*, odnosno mjesto i kulturu s kojom se može identificirati. S tim u vezi, ovaj je putopis izrazito intiman jer čitalac kroz putovanje Indijom prati naratorovu težnju da negdje pripada, ali u tome ne uspijeva. Analizirajući odnos između *ja* i svijeta, autorica i u ovom putopisu prepoznaje dva glasa koja se paralelno javljaju: glas koji jadikuje nad siromaštvom kulture u koju je došao i drugi koji se boji onoga što vidi. Naratorovo *ja* koje je vođeno nadom na kraju putopisa *An Area of Darkness* doživljava preobrazbu u *ja* ispunjeno razočarenjem, pri čemu je putovanje zapravo izvor spoznaje da narator ne pripada nijednom mjestu na svijetu. Blanton upravo u tom nepripadanju prepoznaje sintagmu iz naslova putopisa: *prostor tame*.

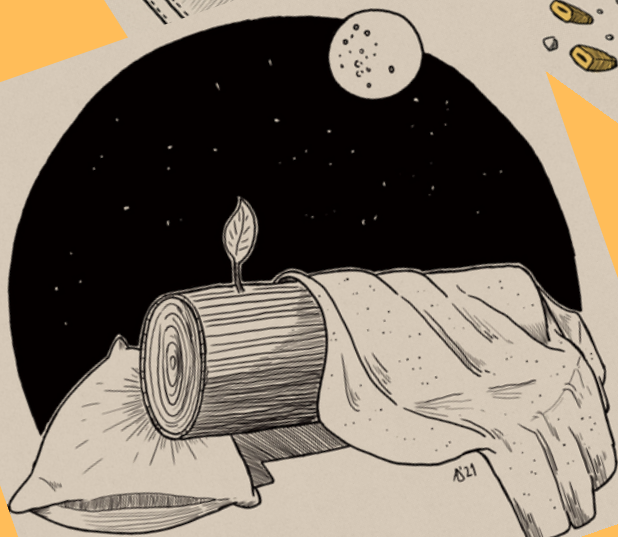
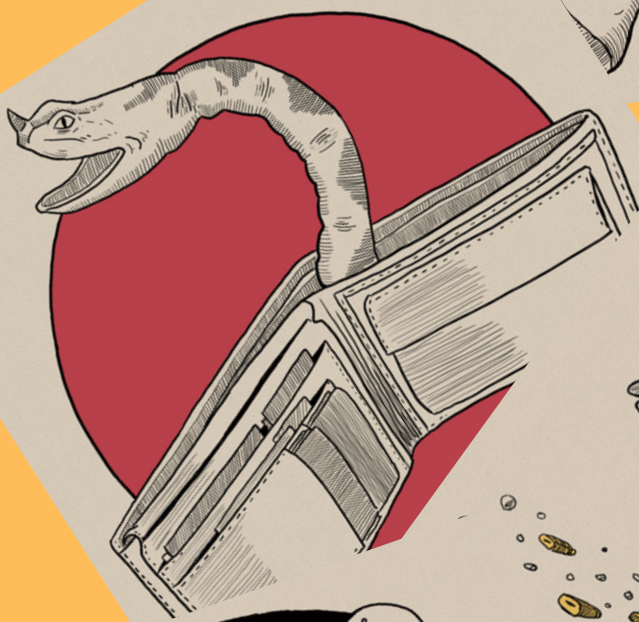
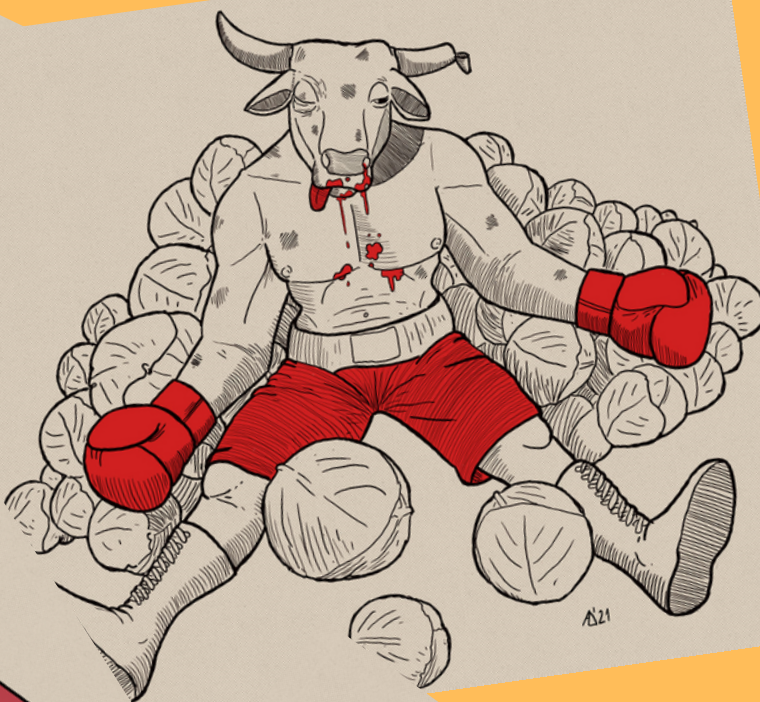
U preposljednjem poglavlju knjige *'Lying Travelers': Bruce Chatwin* Casey Blanton ukazuje na ključnu osobinu putopisa s kraja 20. stoljeća: sumnja da se bilo šta može zasigurno znati. Autorica ovu osobinu prepoznaje kod Mattheissena i Naipula, ali se najočiglednije ostvaruje u dvama putopisima Brucea Chatwina: *In Patagonia* i *The Songlines*. Kako bi čitaocu prenio uvjerenje da je znanje krhko, odnosno da svijet ne nudi apsolutnu istinu, Chatwin, ističe Blanton, eksperimentira sa žanrom te putopis obogaćuje mitom i snom – *In Patagonia* počinje snom, *The Songlines* počiva na aboridžanskom mitu o nastanku svijeta, a biblijski mit o Kainu i Abelu javlja se u oba putopisa. Autorica prepoznaje kako je naratorovo *ja* u Chatwinovim djelima raspolučeno između nomadskog života i težnje da se smiri na jednom mjestu, pri čemu se prvom daje prednost. Također, putopisima prevlada ideja multikulturalnosti, stoga Chatwin vrijednosti vlastite kulture ostavlja po strani kada prikazuje Drugog.

Casey Blanton studiju zaključuje osvrtom na djela Paula Therouxa i Rolanda Barthesa. U posljednjem, osmom poglavlju *Envoi: Writings of Place and the Poetics of Displacement in the Works of Paul Theroux and Roland Barthes* poredi se na koji je način Drugi prikazan u djelima dvojice autora. Analiza Therouxovog djela pokazuje da je slika Drugog u djelima mnogih putopisaca pod utjecajem vlastitih vrijednosti koje *ja* nosi (izuzetak su autori poput Chatwina te donekle Mattheissena i Naipula, o čemu je bilo riječi u perthodnim poglavljima). Kako bi argumentirala ovu tvrdnju, Blanton analizira Therouxove opise Gvatemale: s hotelskoga balkona, iz tradicionalne imperijalističke perspektive, narator pripovijeda o Drugom. S tim u vezi, autorica postavlja pitanje da li je moguće da se narator udalji od vlastitog kulturološkog prtljaga, odnosno da li uopće postoji put da spoznamo Drugog. Kao odgovor na ova pitanja poziva se na Bathesovo djelo *Empire of Signs*, u čijem središtu nije oslikavanje mjesta, ljudi i kulture, već ukazivanje na mit da uopće možemo poznavati Drugog.

Casey Blanton je u svojoj studiji skrenula pažnju na ključne aspekte putopisnog žanra – njegovu ekspresivnost i afektivnost – koji se ostvaruju u odnosu naratorovog *ja* i svijeta. Obuhvativši dugu i raznoliku historiju tog odnosa, autorica je pitkim jezikom širokom krugu čitalaca uspjela otvoriti pitanja koja su dugo bila na marginama putopisnih istraživanja. Posebna vrijednost knjige *Travel Writing. The Self and the World* leži u tome što je Blanton svoje učenje primijenila na pažljivo odabranim putopisima te za buduće istraživače pripremila analitički alat koji može biti upotrijebljen i na drugom putopisnom korpusu. Studija završava skepticizmom da uopće možemo spoznati Drugog čime se skreće pažnja na važnost kritičke analize ovog graničnog žanra. ■

Frazemi i poslovice u slikama

Autor: Admir Delić

Fb: <https://www.facebook.com/stickbook1>